ΕΣΤΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

1886

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡ. 5—ΔΕΔΕΜΕΝΟΣ ΔΡ. 8

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπόλιτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ἀριθ. 32.
1886

Ἀριθ. 528 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ ΙΑ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΚΑ' | Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστου ἔτους καὶ εἶναι ἐτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ὁδὸς Σταδίου 32. | 9 Φεβρουαρίου 1886

ΚΟΛΟΜΒΑ

Διήγημα Προσπέρου Μεριμέ.

(Μετάφρασις Ν. Γ. Π.)

ΙΑ'

Ὁ Ὄρσος ἐβράδυνε νὰ ἀποκοιμηθῇ, καὶ τούτου ἕνεκα ἐξύπνησεν ἀργά, κατὰ τοὺς Κορσικανοὺς τοὐλάχιστον. Τὸ πρῶτον δ' ἀντικείμενον, ὅπερ εἶδεν ἅμα ἐγερθείς, ἦτο ἡ οἰκία τῶν ἐχθρῶν του καὶ αἱ πολεμῆσαι τῶν παραθύρων της. Καταβὰς ἐζήτησε τὴν ἀδελφήν του. «Εἶναι 'ς τὸ μαγερειὸ καὶ χύνει βόλια,» τῷ ἀπεκρίθη ἡ ὑπηρέτρια Σαβερία. Ὅθεν ὅπου καὶ ἂν ἔφερε τὸ βῆμα, ἀπανταχοῦ κατεδίωκον αὐτὸν εἰκόνες φόνων καὶ αἱμάτων.

Εὗρε τὴν Κολόμβαν ἐπὶ σκαμνίου καθημένην, περικυκλωμένην δ' ὑπὸ νεοχύτων σφαιρῶν, ὧν ἀπέκοπτε τὰ ἀκίδας.

«Τί διάβολον κάμνεις αὐτοῦ; τὴν ἠρώτησεν ὁ ἀδελφός της.

— Δὲν εἶχες σφαίρας διὰ τὸ τουφέκιον τοῦ συνταγματάρχου, ἀπεκρίθη ἐκείνη διὰ φωνῆς γλυκείας· ἠύρα μίαν μήτραν κατάλληλον καὶ θὰ ἔχῃς σήμερα . εἰκοσιτέσσαρα φυσέκια, ἀδελφέ μου.

— Δὲν τὰ χρειάζομαι, δόξα τῷ Θεῷ!

— Δὲν πρέπει νὰ εὑρεθῇς ἀπροετοίμαστος, Ὄρσ' Ἀντώνη. Ἐλησμόνησες τὸν τόπον σου καὶ τί ἀνθρώπους ἔχεις γύρῳ σου.

— Καὶ ἂν τὰ ἐλησμόνουν, ἐδῶ ἦσο σὺ νὰ μοῦ τὰ ἐνθυμίσῃς ἀμέσως. Δὲν μοῦ λέγεις, ἔφεραν κρὸ ἡμερῶν ἐδῶ ἓν μεγάλον κιβώτιον;

— Ναί, ἀδελφέ μου. Θέλεις νὰ τὸ ἀνεβάσω εἰς τὸν κοιτῶνά σου;

— Σὺ νὰ τὸ ἀνεβάσῃς! Σὺ οὔτε νὰ τὸ σηκώσῃς θὰ 'μπορέσῃς... Δὲν ἔχομεν ἐδῶ κανένα ἄνδρα νὰ τὸ φέρῃ;

— Δὲν εἶμαι δὰ τόσον ἀδύνατη, ὅσον φαντάζεσαι, εἶπεν ἡ Κολόμβα ἀνασύρασα τὰς χειρίδας *της καὶ ἀποκαλύψασα βραχίονας λευκούς, στρογγύλους* καὶ εὐμορφοτάτους, ἀλλὰ καὶ στιβαροὺς ἅμα. Ἐμπρός, Σαβερία, εἶπε πρὸς τὴν θεράπαιναν, βοήθησέ με.» Καὶ μόνη της εἶχεν ἀνασηκώσῃ τὸ βαρὺ κιβώτιον, ὅτε ὁ Ὄρσος ἔσπευσε νὰ τὴν βοηθήσῃ.

«Ἐδῶ μέσα εἰς τὸ κιβώτιον, ἀγαπητή μου Κολόμβα, *εἶπε, ἔχω κάτι τι διὰ σέ. Νὰ μὲ συγχωρήσῃς*, ἂν πτωχὰ ἦναι τὰ δῶρά μου, ἀλλὰ τὸ βαλάντιον ὑπολογαγοῦ ἐν διαθεσιμότητι εἶναι κάπως ἰσχνόν.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἤνοιξε τὸ κιβώτιον καὶ ἐξήγαγεν ἐσθῆτάς τινας, ἓν σάλιον καὶ ἄλλα τινὰ εἴδη χρήσιμα εἰς νεάνιδας.

«Τί ὡραῖα πράγματα! ἀνεφώνησεν ἡ Κολόμβα. Θὰ τὰ κλειδώσω ἀμέσως εἰς τὸ ἐρμάριον διὰ νὰ μὴ χαλάσουν. Θὰ τὰ φυλάξω διὰ τοὺς γάμους μου, προσέθηκε μὲ πικρὸν μειδίαμα, ἐπειδὴ τώρα ἔχω πένθος.» Καὶ ἐφίλησε τὴν χεῖρα τοῦ ἀδελφοῦ της.

«Νὰ φυλάττῃς τὸ πένθος τόσον χρόνον, ἀδελφή μου, σημαίνει ὅτι τὸ κάμνεις πρὸς ἐπίδειξιν.

— Τὸ ὡρκίσθην, εἶπεν ἀποφασιστικῶς ἡ Κολόμβα. Δὲν θὰ ἀφήσω τὸ πένθος....» Καὶ ἐκύτταζε διὰ τοῦ παραθύρου τὴν οἰκίαν τῶν Βαρρικίνη.

«Πρὸ τῆς ἡμέρας τῶν γάμων σου;» εἶπεν ὁ Ὄρσος, θέλων νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὴν τοῦ νὰ συμπληρώσῃ τὴν φράσιν.

«Ἐκεῖνον μόνον θὰ ὑπανδρευθῶ, εἶπεν ἡ Κολόμβα, ὁ ὁποῖος θὰ κάμῃ τρία τινά...» Καὶ παρετήρει μὲ ἀπαίσιον βλέμμα τὴν ἐχθρικὴν οἰκίαν.

«Ἀφ' οὗ εἶσαι τόσον εὔμορφη, Κολόμβα, ἀπορῶ πῶς δὲν ὑπανδρεύθης ἀκόμη. Ἔλα καὶ θὰ μοῦ εἰπῇς ποῖοι σὲ ζητοῦν. Ἄλλως τε ἔχω νὰ ἀκούσω βέβαια πολλαῖς *σερενάταις*. Καὶ πρέπει νὰ ἦναι ὡραῖαι διὰ νὰ ἀρέσουν εἰς μεγάλην μοιρολογίστριαν, ὁποία εἶσαι σύ.

— Ποῖος νὰ θελήσῃ μίαν ἀθλίαν ὀρφανήν;... Καὶ ἔπειτα ὁ ἄνδρας, ποῦ θὰ μὲ κάμῃ νὰ ἀλλάξω τὰ μαῦρα πρέπει νὰ ἀναγκάσῃ τὰς γυναῖκας ἐκεῖ πέρα νὰ τὰ φορέσουν.

— Αὐτὸ καταντᾷ πλέον παραφροσύνη,» διενοήθη ὁ Ὄρσος. Ἀλλὰ δὲν ἀπήντησεν, ὅπως ἀποφύγῃ πᾶσαν περὶ τοιούτου θέματος συζήτησιν.

«Ἀδελφέ μου, εἶπεν ἡ Κολόμβα θωπευτικῶς, ἔχω καὶ ἐγὼ νὰ σοῦ προσφέρω κάτι. Τὰ φορέματα ὁποῦ φορεῖς εἶναι παραπολὺ ὡραῖα καὶ δὲν εἶναι διὰ τὸν τόπον μας. Αὐτὴ ἡ κομψὴ *ρεδιγκότα* σου εἰς δύο ἡμέρας θὰ γείνῃ κομμάτια, ἂν τὴν φορῇς ὅταν θὰ πηγαίνῃς εἰς τὸ *μακίς*.

Πρέπει νὰ τὴν φυλάξῃς, διὰ νὰ τὴν φορέσῃς ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ μίς Νέβιλ.» Ἀνοίξασα δὲ ἑρμάριον ἐξήγαγε πλήρη κυνηγετικὴν ἐνδυμασίαν. «Σοῦ ἔρραψα, εἶπεν, αὐτὸ τὸ κοντὸν βελούδινον ἱμάτιον· νὰ καὶ ὁ σκοῦφος, ἀπὸ ἐκείνους ὁποῦ φοροῦν οἱ κομψευόμενοι εἰς τὸν τόπον μας· εἶναι πολὺς καιρὸς ὁποῦ σοῦ τὸν ἐκέντησα. Θέλεις νὰ τὰ πρεβάλῃς ἀπὸ τώρα;»

Καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν νὰ φορέσῃ πλατύτατον ἱμάτιον, ἐκ πρασίνου βελούδου, ἔχον εὐρύτατον θύλακον ἐπὶ τῶν νώτων. Ἐκάλυψε δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διὰ σφηνοειδοῦς πίλου ἐκ μέλανος βελούδου, πεποικιλμένου διὰ γαγάτου καὶ μετάξης τοῦ αὐτοῦ χρώματος καὶ ἔχοντος εἰς τὸ ἄκρον θύσανον.

«Νὰ καὶ τὸ *σιλάχι*[1]) τοῦ πατρός μας, εἶπεν· τὸ *μαχαίρι* του εἶναι εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ ἱματίου. Πηγαίνω νὰ σοῦ εὕρω καὶ τὸ πιστόλι.

— Ὁμοιάζω τώρα ἀπαράλλακτα μὲ λῃστὴν τοῦ θεάτρου, εἶπεν ὁ Ὄρσος κατοπτρισθεὶς εἰς μικρὸν κάτοπτρον, ὅπερ ἐκράτει ἐμπροσθέν του ἡ Σαβερία.

— Τί ὡραῖα ποῦ σᾶς ἀπαγαίνουν, Ὄρσ' Ἀντώνη, εἶπεν ἡ γραῖα θεράπαινα· καὶ ὁ εὐμορφότερος *ξυμυτούλης*[2]) τοῦ Βοκονιάνου ἢ τῆς Βαστέλικας δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραβγῇ μὲ σᾶς!»

Ὁ Ὄρσος ἐπρογευμάτισε, φορῶν τὴν νέαν ἐνδυμασίαν του· εἶπε δ' ἐν ᾧ ἔτρωγον πρὸς τὴν ἀδελφήν του, ὅτι τὸ κιβώτιον περιεῖχε καὶ τινα βιβλία, ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ φέρῃ καὶ ἄλλα ἐκ Γαλλίας καὶ ἐξ Ἰταλίας καὶ ὅτι ἦτο χρεία νὰ ἐπιδοθῇ αὕτη εἰς τὴν σπουδήν. «Διότι εἶναι ἐντροπή, Κολόμβα, προσέθηκε, μία νέα εἰς τὴν ἡλικίαν σου νὰ ἀγνοῇ ἀκόμη πράγματα, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην μανθάνουσι καὶ τὰ παιδία εὐθὺς ὡς ἀπογαλακτισθῶσι.

— Καλὰ λέγεις, ἀδελφέ μου, εἶπεν ἡ Κολόμβα, εἰξεύρω τί ἐλλείψεις ἔχω, καὶ ἐπιθυμῶ πολὺ νὰ σπουδάσω, μάλιστα ἂν δὲν βαρύνεσαι νὰ μὲ διδάξῃς ὁ ἴδιος.»

Παρῆλθον ἡμέραι τινές, χωρὶς νὰ ἐκστομίσῃ κἂν ἡ Κολόμβα τὸ ὄνομα τῶν Βαρρικίνη. Περιεποιεῖτο πάντοτε τὸν ἀδελφόν της καὶ συχνάκις τῷ ὡμίλει περὶ τῆς μίς Νέβιλ. Ὁ δὲ Ὄρσος τῇ ἔδιδε νὰ ἀναγινώσκῃ γαλλικὰ καὶ ἰταλικὰ βιβλία, καὶ ἐθαύμαζε ὁτὲ μὲν τὴν εὐθυκρισίαν καὶ νοημοσύνην αὐτῆς, ὁτὲ δὲ τὴν παχυλὴν ἀμάθειάν της, ἀγνοούσης καὶ τὰ ἁπλούστατα πράγματα.

Πρωΐαν τινὰ μετὰ τὸ πρόγευμα ἡ Κολόμβα ἐξῆλθε πρὸς στιγμήν, ὅτε δ' ἐπανῆλθεν ἀντὶ νὰ κρατῇ ὡς συνήθως βιβλίον καὶ χάρτην ἐφόρει ἐπὶ κεφαλῆς τὸ *μετζαρόν* της. Εἶχε τὸ ἦθος σοβαρώτερον τοῦ συνήθους. «Ἀδελφέ μου, εἶπε, θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ ἐξέλθωμεν ὁμοῦ.

—Καὶ ποῦ θέλεις νὰ σὲ συνοδεύσω;» ἠρώτησεν ὁ Ὄρσος προσφέρων εἰς αὐτὴν τὸν βραχίονάτου.

«Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ στηριχθῶ εἰς τὸν βραχίονά σου, ἀδελφέ μου· ἀλλὰ πάρε μαζί τὸ τουφέκι καὶ τὴν φυσιγγιοθήκην σου. Ποτὲ ἀνὴρ δὲν πρέπει νὰ περιπατῇ ἄοπλος.

— Ἂς ἦναι! Ἂς συμμορφωθῶμεν μὲ τὰ ἤθη τοῦ τόπου. Ποῦ θὰ ὑπάγωμεν;»

Ἡ Κολόμβα δὲν ἀπεκρίθη, ἀλλὰ περισφίγξασα τὸ *μετζαρόν* της περὶ τὴν κεφαλήν, ἐκάλεσε τὸν φύλακα κύνα καὶ ἐξῆλθεν, ἀκολουθοῦντος τοῦ ἀδελφοῦ της. Ἀπομακρυνθεῖσα γοργῷ βήματι τοῦ χωρίου, ἐβάδισεν εἰς ὁδὸν κοίλην, φέρουσαν ἑλικοειδῶς διὰ τῶν ἀμπελώνων, ἀφ' οὗ πρότερον ἔστειλεν ἐμπρὸς τὸν κύνα, διὰ νεύματος ὅπερ ἐκεῖνος ἐφάνη ὅτι καλῶς ἐννοεῖ· διότι παραυτὰ ἤρχισε νὰ τρέχῃ καὶ κατ' εὐθεῖαν καὶ εἰς τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ, διερχόμενος διὰ τῶν ἀμπέλων, καὶ προπορευόμενος κατὰ πεντήκοντα βήματα περίπου τῆς κυρίας του· ἐνίοτε δ' ἵστατο ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ καὶ τὴν ἐκύτταζε σείων τὴν οὐράν. Ἐφαίνετο ἐνὶ λόγῳ ὅτι πιστῶς καὶ τελείως ἐξεπλήρου τὸ ἔργον αὐτοῦ ὡς προσκόπου.

«Ἂν ὁ Μουσκέττος γαυγίσῃ, εἶπεν ἡ Κολόμβα, ἑτοίμασε τὸ ὅπλον σου, ἀδελφέ μου, καὶ στάσου ἀκίνητος.»

Μετὰ πολλὰς περιστροφάς, ἔφθασαν εἰς καμπήν τινα τῆς ὁδοῦ, ἀπέχουσαν ἡμισυ περίπου μίλλιον ἀπὸ τοῦ χωρίου· ἡ Κολόμβα ἐστάθη αἰφνιδίως. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ μικρὰ πυραμὶς τριῶν ποδῶν περίπου ὕψος ἔχουσα ἀποτελουμένη δ' ἐκ σωροῦ κλάδων, ὧν ἄλλοι μὲν ἦσαν χλωροί, ἄλλοι δὲ ἀπεξηραμένοι. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης ἐφαίνετο ὑπερέχουσα τῶν κλάδων ἡ ἄκρα ξυλίνου μέλανος σταυροῦ. Πολλαχοῦ τῆς Κορσικῆς, μάλιστα δ' ἐν τοῖς ὀρεινοῖς δήμοις, κατά τινα συνήθειαν παλαιοτάτην, πιθανῶς δ' ἔχουσαν σχέσιν πρὸς δεισιδαίμονας τῶν ἐθνικῶν δοξασίας, οἱ διαβάται ὀφείλουσι νὰ ῥίπτωσι λίθον ἢ κλάδον δένδρου ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἀπέθανέ τις ἐκ βιαίου θανάτου. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι σώζουσι τὴν μνήμην τοῦ τραγικοῦ γεγονότος, ἡ παράδοξος αὕτη προσφορὰ αὐξάνει ὁσημέραι ἐπισωρευομένη καλεῖται δ' ὁ *σωρὸς* (mucchio) τοῦ δεῖνος.

Ἡ Κολόμβα ἐστάθη πρὸ τοῦ σταυροῦ ἐκείνου τῶν κλάδων καὶ ἀποκόψασα κλάδον κομάρου ἔρριψεν εἰς τὴν πυραμίδα. «Ὄρσο, εἶπεν, εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν ἀπέθανεν ὁ πατήρ μας. Ἂς δεηθῶμεν ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἀδελφέ μου.» Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐγονάτισεν, ὁ δὲ Ὄρσος εὐθὺς τὴν ἐμιμήθη. Κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ὁ κώδων τοῦ χωρίου ἐσήμανε πενθίμως, διότι συνέβη νὰ ἀποθάνῃ τις τὴν νύκτα. Ὁ Ὄρσος ἔχυσεν ἄφθονα δάκρυα.

[1]) Carchera, ζώνη ἐν ᾗ θέτουσι φυσίγγια· εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτῆς προσαρτᾶται πισέδλιον.

[2]) Pinsuto καλοῦνται οἱ φοροῦντες σφηνοειδῆ σκοῦφον, barreta pinsuta.

Μετ' ὀλίγον ἡ Κολόμβα ἀνηγέρθη· οἱ ὀφθαλμοί της ἦσαν στεγνοί, ἀλλὰ τὴν ὄψιν εἶχε ζωηροτάτην. Ἐποίησεν ἐν σπουδῇ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ τοῦ ἀντίχειρος, ὡς συνειθίζουσιν οἱ συμπολῖταί της, μάλιστα ὅταν ἐπισφραγίζωσι δι' αὐτοῦ ἐπίσημους ὅρκους· ἔπειτα δὲ ἔλαβε τὴν εἰς τὸ χωρίον ἄγουσαν ἀκολουθοῦντος τοῦ ἀδελφοῦ της καὶ ἐν σιγῇ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ὁ Ὄρσος ἀνέβη εἰς τὸν κοιτῶνά του, μετὰ μικρὸν δ' ἀκολουθήσασα αὐτῷ καὶ ἡ Κολόμβα ἐκόμισε μικρὸν κιβώτιον, ὅπερ ἀπέθεσεν ἐπὶ τῆς τραπέζης· ἀνοίξασα δ' αὐτὸ ἐξέβαλεν ὑποκάμισον ἔχον πλατείας κηλῖδας αἵματος. «Αὐτὸ εἶνε τὸ ὑποκάμισον τοῦ πατρός σου, Ὄρσο·» καὶ τὸ ἔρριψεν εἰς τὰ γόνατά του. «Νὰ καὶ τὰ βόλια ποῦ τὸν ἐσκότωσαν.» Καὶ ἀπέθεσεν ἐπὶ τοῦ ὑποκαμίσου δύο σφαῖρας ὀξειδωμένας. «Ὄρσο ἀδελφέ μου! ἐκραύγασε ῥιφθεῖσα εἰς τὰς ἀγκάλας του καὶ σφίγξασα αὐτὸν δυνατά. Ὄρσο, θὰ τὸν ἐκδικήσῃς!» Ἀσπασθεῖσα δ' αὐτὸν ἔζαλλος, ἐφίλησε τὰς σφαῖρας καὶ τὸ ὑποκάμισον καὶ ἐξῆλθε τοῦ κοιτῶνος, καταλιποῦσα τὸν ἀδελφόν της ὡς ἀπολελιθωμένον ἐπὶ τῆς ἕδρας του.

Ὁ Ὄρσος ἔμεινεν ἐπί τινα χρόνον ἀκίνητος, μὴ τολμῶν νὰ ἀπομακρύνῃ τὰ φρικαλέα ἐκεῖνα λείψανα. Ἐπὶ τέλους ὅμως, μετὰ πολὺν ἀγῶνα, τὰ ἔθεσεν ἐν τῷ κιβωτίῳ καὶ δραμὼν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ κοιτῶνος ἔπεσεν ἐπὶ τῆς κλίνης του, τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην ἔχων πρὸς τὸν τοῖχον καὶ βεβυθισμένην ἐν τῷ προσκεφαλαίῳ, ὡστε ἐζήτει νὰ ἀποφύγῃ τὴν θέαν φάσματος. Οἱ τελευταῖοι λόγοι τῆς ἀδελφῆς του ἀντήχουν ἀκαταπαύστως εἰς τὰ ὦτά του καὶ τῷ ἐφαίνετο, ὅτι ἤκουε χρησμὸν ὀλέθριον, ἀναπόδραστον, ζητοῦντα αὐτὸν αἷμα, ἀθῷον αἷμα. Δὲν ἐπιχειρῶ νὰ περιγράψω τὰ αἰσθήματα τοῦ ἀτυχοῦς νέου, αἰσθήματα συγκεχυμένα, ὡς τὰ συνταράσσοντα τὸν νοῦν παράφρονος. Ἐπὶ πολὺ ἔμεινεν ἀκίνητος ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, μὴ τολμῶν νὰ στρέψῃ τὴν κεφαλήν. Τέλος ἠγέρθη, ἔκλεισε τὸ κιβώτιον καὶ ἐξῆλθε δρομαίως τῆς οἰκίας, διατρέχων τοὺς ἀγροὺς καὶ προχωρῶν, χωρὶς νὰ εἰξεύρῃ καὶ αὐτὸς ποῦ ὑπάγει.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ καθαρὸς ἀὴρ τῶν ἀγρῶν κατεπράυνεν αὐτόν· καὶ ἠρεμώτερος γενόμενος ἤρχισε νὰ σκέπτηται ὁπωσοῦν ἀπαθῶς ὁποία ἦτο ἡ θέσις του καὶ πῶς ἐδύνατο νὰ ἀπαλλαχθῇ. Ὡς εἰξεύρομεν ἤδη, δὲν ὑπώπτευε τοὺς Βαρρικίνη ὡς ἐνόχους τοῦ φόνου, ἐπίστευεν ὅμως ὅτι αὐτοὶ ἐπλαστογράφησαν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀγοστίνη, ἧς ἕνεκα ἐφονεύθη ὁ πατήρ του, ὡς αὐτὸς τοὐλάχιστον ἐνόμιζεν. Ἀλλὰ κατενόει, ὅτι ἀδύνατον καὶ ἄσκοπον ὅλως ἦτο νὰ καταγγείλῃ αὐτοὺς ἐπὶ πλαστογραφίᾳ. Ὀσάκις δ' αἱ προλήψεις ἢ αἱ ἔμφυτοι ὁρμαὶ τῆς πατρίδος του κατελάμβανον αἴφνης αὐτόν, καὶ τῷ ὑπεδείκνυον τὴν εὐκολίαν ἐκδικήσεως παρὰ τὴν καμπὴν μιᾶς ἀτραποῦ, ἀπέβαλλε ταύτας μετὰ φρίκης, ἀναλογιζόμενος τοὺς ἐν τῷ στρατῷ συναδέλφους, τοὺς ἐν Παρισίοις γνωρίμους καὶ πρὸ πάντων τὴν μὶς Νέβιλ. Ἔπειτα πάλιν ἐσυλλογίζετο τὰ παράπονα τῆς ἀδελφῆς του καὶ τὸ ὑπολειπόμενον ἐν τῷ χαρακτῆρί του κορσικανικὸν στοιχεῖον ἐδικαίου καὶ καθίστη ταῦτα ὀξύτατα. Ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ τῆς συνειδήσεως πρὸς τὰς προλήψεις του μίαν μόνην διέβλεπε διέξοδον τὴν ἐφ' οἱαδήποτε προφάσει φιλονεικίαν μεθ' ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ δημάρχου καὶ τὴν ἕνεκα ταύτης πρόκλησιν εἰς μονομαχίαν. Ὁ ἐν μονομαχίᾳ διὰ σφαίρας ἢ πληγῆς ξίφους φόνος συνεβίβαζε τὰς κορσικανικὰς μετὰ τῶν γαλλικῶν ἰδεῶν του. Ἐγκρίνας δὲ τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ σκεπτόμενος ἠσθάνθη ἀνακούφισιν ἀπὸ μεγάλου βάρους, ὁπότε ἄλλοι στοχασμοὶ ἡδύτεροι συνετέλεσαν εἰς κατασίγασιν τῆς πυρετώδους ἀνησυχίας αὐτοῦ· ὡς ὁ Κικέρων, ἐν ἀπογνώσει διατελῶν ἕνεκα τοῦ θανάτου τῆς θυγατρός του Τυλλίας, ἐλησμόνησε τὴν λύπην του, ἀναλογιζόμενος ὁπόσον ὡραῖον ἦτο τὸ θέμα εἰς σύνθεσιν ῥητορικὴν καὶ ὡς ὁ Σαίνδη παρηγορήθη διὰ τὴν στέρησιν τοῦ υἱοῦ του διὰ φιλοσοφικῶν διατριβῶν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου· οὕτω καὶ ὁ Ὄρσος ἀνακουφίσθη ἀναλογισθεὶς ὅτι ἐδύνατο νὰ ἱστορήσῃ εἰς τὴν μὶς Νέβιλ τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς του, καὶ ὅτι ἀφεύκτως ἡ εἰκὼν αὕτη βαθεῖαν θὰ ἐμποιήσῃ αἴσθησιν εἰς τὴν ὡραίαν ἐκείνην νεάνιδα.

Τοιαῦτα διαλογιζόμενος ἐπέστρεφεν εἰς τὸ χωρίον, οὗ εἶχε πολὺ ἀπομακρυνθῇ, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ, ὅτε ἤκουσε τὸ ᾆσμα κορασίου, ὅπερ νομίζον βεβαίως ὅτι ἦτο μόνον ἐτραγῴδει ἔν τινι ἀτραπῷ, πλησίον τοῦ *μακίς*:

φυλάχτε τὸ παράσημο ποῦ 'πῆρα τιμημένα,
φυλάχτε τὸ 'πουκάμισο 'ς τὸ αἷμα βουτημένο,
νὰ τά 'δῃ ὁ 'γιός μου 'σὰν ἐρθῇ ἀπὸ τὰ ξένα μέρη...

«Τί τραγῳδεῖς αὐτοῦ, μικρή; εἶπε μετ' ὀργῆς ὁ Ὄρσος, ἐπιφανεὶς αἴφνης.

— Σεῖς εἶσθε, Ὄρσ' Ἀντώνη; ἀνεφώνησε τὸ κοράσιον τρομάξαν ὁπωσοῦν.... Εἶν' ἕνα τραγούδι τῆς κυρὰ Κολόμβας.

— Νὰ μὴ σ' ἀκούσω νὰ τὸ τραγῳδήσῃς ἄλλη φορά,» εἶπεν ὁ Ὄρσος διὰ φωνῆς φοβερᾶς.

Τὸ κοράσιον στρέφον ἔνθεν κἀκεῖσε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐφαίνετο προδήλως ὅτι ἐκύτταζε πόθεν νὰ φύγῃ καὶ βεβαίως θὰ ἔφευγεν, ἂν μὴ εἶχε μαζί του ἓν μέγα δέμα, ὅπερ εἶχεν ἀποθέσῃ χαμαὶ ἐπὶ τοῦ χόρτου.

Ὁ Ὄρσος ἠσχύνθη διὰ τὴν τραχεῖαν συμπεριφοράν του.

«Τί ἔχεις αὐτοῦ, μικρή μου;» ἠρώτησεν ὅσον ἠδύνατο μειλιχίως.

Καὶ ἐπειδὴ ἡ Χιλίνα ἐδίσταζε νὰ ἀποκριθῇ, ἐσήκωσε μόνος τὸ περιτυλίσσον τὸ δέμα πανίον,

καὶ εἶδεν ὅτι περιεῖχεν ἄρτον καὶ ἄλλας τροφάς.

«Τίνος τὸ 'πηγαίνεις τὸ ψωμί, μικροῦλά μου; ἠρώτησε.

— Τὸ εἰξεύρετε, αὐθέντη· τοῦ θείου μου.

— Δὲν εἶναι φυγόδικος ὁ θεῖός σου;

— Εἰς τὰς προσταγάς σας, κύρ Ὄρσ' Ἀντώνη.

— Ἂν σ' εὕρισκαν χωροφύλακες θὰ σ' ἐρωτοῦσαν ποῦ 'πηγαίνεις....

— Καὶ ἐγὼ θὰ τοὺς ἔλεγα, ἀπεκρίθη ἀνενδοιάστως τὸ κοράσιον, ὅτι 'πηγαίνω φαγεῖ εἰς τοὺς Λουκαίους, ποῦ κόβουν ξύλα 'ς τὸ *μακίς*.

— Καὶ ἂν σ' εὕρισκε κάνεις πεινασμένος κυνηγὸς καὶ σοῦ τὰ ἔτρωγεν ὅλα...

— Δὲν κοττάει κάνείς. Θὰ ἔλεγα πῶς εἶναι τοῦ θείου μου.

— Πραγματικῶς, ὁ θεῖός σου δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ἀφίνουν νὰ τοὺς πάρῃ ἄλλος τὸ φαγεῖ... Καὶ σ' ἀγαπᾷ ὁ θεῖός σου;

— Ἆ, ναί, Ὄρσ' Ἀντώνη! Ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ 'πέθανεν ὁ πατέρας μου, ἐκεῖνος φροντίζει γιὰ τὸ σπίτι μας· γιὰ τὴ μάννα μου, γιὰ ἐμένα καὶ γιὰ τὴ μικρότερη ἀδελφή μου. Προτοῦ νὰ ἀρρωστήσῃ ἡ μάννα μου τὴν ἐσύσταινεν εἰς τοὺς πλουσίους νὰ τῆς δίνουν δουλειά. Ὁ δήμαρχος μοῦ δίνει ἕνα φουστάνι κάθε χρόνο καὶ ὁ παπᾶς μὲ μαθαίνει γράμματα καὶ μοῦ παραδίδει κατήχησιν ἀπὸ τὸν καιρὸν ποῦ τοὺς ἔκαμε λόγον ὁ θεῖός μου. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἡ κυρὰ Κολόμβα μᾶς ἀγαπᾷ.»

Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐφάνη εἰς κύων ἐπὶ τῆς ἀτραποῦ, τὸ δὲ κοράσιον ἐμβαλὸν τοὺς δύο δακτύλους εἰς τὸ στόμα ἐσύριξεν ὀξέως· παραχρῆμα δ' ὁ κύων δραμὼν πρὸς αὐτὴν τὴν ἐθώπευσε, καὶ μετὰ ταῦτα ἐχώθη ταχέως εἰς τὸ *μακίς*. Μετὰ μικρὸν δὲ δύο ἄνδρες πενιχρὰν φοροῦντες ἐνδυμασίαν ἀλλ' ἐξαίρετα ἔχοντες ὅπλα ἠγέρθησαν ὄπισθεν λόχμης τινός, ὀλίγα βήματα μακρὰν τοῦ Ὄρσο. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἔφθασαν ἕως ἐκεῖ ἕρποντες ὡς ὄφεις διὰ τῶν καλυπτουσῶν τὸ ἔδαφος πυκνοτάτων πτερίδων καὶ μύρτων.

«Ὦ! Ὄρσ' Ἀντώνη, καλῶς ὡρίσατε, εἶπεν ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν. Πῶς! δὲν μὲ ἀναγνωρίζετε;

— Ὄχι, εἶπεν ὁ Ὄρσος ἀτενῶς κυττάζων αὐτόν.

— Παράξενον πῶς ἀλλάζουν τὸν ἄνθρωπον τὰ γένεια καὶ ὁ μυτερὸς σκοῦφος! Ἔλα δά, κύριε ὑπολοχαγέ, κύττάξετέ με καλά. Ἐλησμονήσατε λοιπὸν τοὺς παλαιούς σας συντρόφους τοῦ Βατερλῶ; Δὲν ἐνθυμεῖσθε τὸν Βράνδο Σαβέλλιο, ποῦ ἐχάλασε τόσα φυσέκια εἰς τὸ πλευρόν σας εἰς ἐκείνην τὴν θλιβερὴ ἡμέρα;

— Τί! σὺ εἶσαι; εἶπεν ὁ Ὄρσος. Καὶ ἐλιποτάκτησες εἰς τὰ 1816!

— Μάλιστα, κύριε ὑπολοχαγέ. Τί νὰ γείνῃ; Τὴν ὑπηρεσίαν τὴν ἐβαρέθηκα, καὶ ἔπειτα εἶχα νὰ καθαρίσω κάποιον λογαριασμὸν ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας. Χά! χά! Χιλί, ἀξίζεις, κόρη μου, ὅτι κ' ἂν εἰπῇς. Φέρε εὐθὺς τὸ φαγεῖ, γιατὶ ἔχομεν μίαν πεῖνα! Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φανταισθῆτε, κύριε ὑπολοχαγέ, πόσον ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν τὸ βουνόν. Ποῖος μᾶς τὰ στέλλει αὐτά, ἡ κυρὰ Κολόμβα ἢ ὁ δήμαρχος;

— Ὄχι, θεῖέ μου· ἡ μυλωνοῦ μοῦ ἔδωκε αὐτὰ διὰ νὰ σοῦ τὰ φέρω, καὶ ἕνα σκέπασμα διὰ τὴν μάννα μου.

— Καὶ τί θέλει νὰ τῆς κάμω;

— Λέγει πῶς οἱ Λουκαῖοι, ποῦ ἔβαλε διὰ νὰ ξεχερσώσουν τὸ χωράφι, τῆς ζητοῦν τώρα μία καὶ ἑβδομηνταπέντε καὶ τὰ κάστανα, ἐξ αἰτίας ὁποῦ εἶνε θέρμαις κάτω εἰς τὴν Πετρανέρα.

— Τοὺς ἀκαμάτηδες!... Θὰ ἰδῶ. — Ἐλευθέρως, κύριε ὑπολοχαγέ, ἔρχεσθε νὰ μᾶς κάμετε συντροφιά; Εἴχομεν φάγῃ μαζὶ χειρότερα γεύματα εἰς τὸν καιρὸν τοῦ καημένου τοῦ συμπατριώτου μας, ποῦ τὸν ἔθεσαν εἰς διαθεσιμότητα.

— Εὐχαριστῶ πολύ. — Καὶ ἐμὲ ἐπίσης μὲ ἔθεσαν εἰς διαθεσιμότητα.

— Ναί, τὸ ἤκουσα, ἀλλὰ στοιχηματίζω πῶς δὲν σᾶς ἐκακοφάνη διόλου. Ὡς ποῦ νὰ ξεκαθαρίσετε καὶ σεῖς τοὺς λογαριασμούς σας. — Ἔλα, παπᾶ, εἶπεν ὁ φυγόδικος πρὸς τὸν σύντροφόν του, ὁρίστε 'ς τὸ τραπέζι. Κύριε Ὄρσο, σᾶς συνιστῶ τὸν παπᾶν ἀπ' ἐδῶ· δηλαδὴ καλὰ καλὰ δὲν εἰξεύρω ἂν ἦναι παπᾶς, ἀλλ' εἰξεύρει γράμματα καλλίτερα ἀπὸ παπᾶ.

— Εἶμαι ταπεινὸς σπουδαστὴς τῆς θεολογίας, κύριε, τοῦ ὁποίου διέκοψαν τὸ στάδιον. Τίς οἶδε; ἴσως ἠμποροῦσα νὰ γίνω καὶ πάπας, Βρανδολάτσιο.

— Τί λοιπὸν ἐστέρησε τὴν ἐκκλησίαν τῶν φώτων σας; ἠρώτησεν ὁ Ὄρσος.

— Τιποτένια πράγματα, ἕνας λογαριασμὸς ποῦ εἶχα νὰ ξεκαθαρίσω, καθὼς λέγει καὶ ὁ φίλος μου ὁ Βρανδολάτσιο· εἶχα μίαν ἀδελφήν, ἡ ὁποία ἔκαμε ἀνοησίας, ἐν ᾧ ἐγὼ κατέτρωγα παλαιὰ βιβλία εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πίσας. Ἐχρειάσθη νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ τὴν ὑπανδρεύσω. Ἀλλ' ὁ γαμβρὸς ἦτο φαίνεται πολὺ βιαστικὸς καὶ ἀπέθανε ἀπὸ θέρμην τρεῖς ἡμέρας προτοῦ νὰ φθάσω. Ἀπετάθην τότε, ὡς θὰ ἐκάμνετε καὶ σεῖς ἂν εἴσθε εἰς τὴν θέσιν μου, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἀποθανόντος. Ἀλλὰ μανθάνω πῶς εἶναι ὑπανδρευμένος. Τί νὰ κάμω;

— Τῷ ὄντι πολὺ δύσκολος ἦτο ἡ θέσις σας. Καὶ τί ἐκάματε;

— Εἰς αὐτὰς τὰς περιστάσεις μόνος ὁ λύκος τοῦ τουφεκιοῦ [1]) λύει τὰς δυσκολίας.

— Δηλαδή;...

— Τοῦ ἐκάρφωσα ἕνα βόλι εἰς τὸ κρανίον,» εἶπεν ἀφελῶς ὁ κακοῦργος.

[1]) La Scaglia συνηθεστάτη ἔκφρασις.

Ὁ Ὄρσος ἔφριξεν, ἀλλ' εἴτε ἐκ περιεργίας, εἴτε ἐξ ἐπιθυμίας νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν εἰς τὸν οἰκόν του ἐπάνοδον παρέμεινεν ἐκεῖ καὶ ἐξηκολούθησε συνδιαλεγόμενος μετὰ τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν ἑκάτερος εἶχε βεβαρημένην τὴν συνείδησιν μὲ ἕνα τουλάχιστον φόνον.

Ἐν ᾧ ὁ σύντροφός του ὡμίλει, ὁ Βρανδολάτσιο παρέθετεν ἔμπροσθέν του ἄρτον καὶ κρέας· ἐχώρισε δὲ καὶ τὴν ἰδίαν μερίδα, καὶ εἶτα τὴν μερίδα τοῦ κυνός, ὃν συνέστησεν εἰς τὸν Ὄρσον ὡς καλούμενον Μπροῦσκον καὶ ἔχοντα τὸ θαυμάσιον προτέρημα νὰ ἀναγνωρίζῃ τοὺς χωροφύλακας, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἤθελον μεταμφιεσθῇ. Τέλος κόψας τεμάχιον ἄρτου καὶ φελλίον ὡμοῦ χοιρομηρίου ἔδωκεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀνεψιάν του.

«Τί ὡραία ὁποῦ εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ φυγοδίκου! ἀνεφώνησεν ὁ σπουδαστὴς τῆς θεολογίας. ἀφ' οὗ ἔφαγεν ὀλίγας δακνιάς. Θὰ τὴν δοκιμάσητε ἴσως καμμίαν ἡμέραν καὶ σεῖς, κύριε Δέλλα Ῥέββια, καὶ θὰ ἴδητε πόσον εὐχάριστον εἶναι νὰ ἔχῃ κάνείς μόνον αὐθέντην τὴν ὄρεξίν του.» Καὶ ταῦτα μὲν εἶπεν ὁ φυγόδικος ἰταλιστί, εἶτα δὲ προσέθηκε γαλλιστί. « Ἡ Κορσικὴ εἶναι τόπος, ὅπου οἱ νέοι δὲν εὑρίσκουν διασκεδάσεις. Διὰ τοὺς φυγοδίκους ὅμως διαφέρει τὸ πρᾶγμα. Αἱ γυναῖκες, τρελλαίνονται δι' ἡμᾶς. Ἐγὼ ὁποῦ μὲ βλέπεις, ἔχω τρεῖς ἐρωμένας, εἰς τρεῖς διαφόρους ἐπαρχίας. Ὅπου θέλω εὑρίσκω οἰκογενειακὴν περιποίησιν. Καὶ μία μάλιστα ἀπὸ αὐτὰς ἔχει ἄνδρα χωροφύλακα.

— Ὁμιλεῖτε πολλὰς γλώσσας, κύριε, εἶπεν ὁ Ὄρσος σοβαρῶς.

— Ὁμιλῶ γαλλικά, διότι, βλέπετε, maxima debetur pueris reverentia. [1]) Ὁ Βρανδολάτσιο καὶ ἐγὼ θέλομεν νὰ πιάσῃ ἡ μικρὴ τὸν ἴσον δρόμον καὶ νὰ μὴ μᾶς τὰ χαλάσῃ.

— Ὅταν πατήσῃ 'ς τοὺς δεκαπέντε χρόνους, εἶπεν ὁ θεῖος τῆς Χιλίνας, θὰ τὴν ὑπανδρεύσω ἀμέσως. Ἔχω μάλιστα ἀπὸ τὰ τώρα κάποιον 'ς τὸ μάτι διὰ γαμβρόν.

— Σὺ θὰ κάμῃς τὴν προξενειάν; ἠρώτησεν ὁ Ὄρσος.

— Βεβαιότατα! Νομίζετε πῶς ἂν εἴπω εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους νοικοκύρηδες τοῦ τόπου: «ἐγὼ ὁ Βράνδο Σαβέλλι πολὺ θὰ εὐχαριστηθῶ ἂν ὁ υἱός σου πάρῃ γυναῖκα τὴν Μιχελίναν Σαβέλλι,» νομίζετε πῶς θὰ φέρῃ δυσκολίας;

— Ἐγὼ τουλάχιστον θὰ τὸν ἐσυμβούλευα νὰ μὴ δοκιμάσῃ νὰ κάμῃ πῶς δυσκολεύεται. Ὁ σύντροφος ἀπὸ ἐδῶ ἔχει χέρι βαρύ.

— Ἂν ἤμην κάνείς παλληκάνθρωπος, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ Βρανδολάτσιο, κάνείς φαυλόβιος ἐ-συνείδητος, ἔφθανε μόνον νὰ ἀνοίξω τὸ δισάκκι μου καὶ θὰ ἐγέμιζε τάλληρα.

— Πῶς; ἔχεις τίποτε εἰς τὸ δισάκκι σου ποῦ νὰ τραβᾷ τὰ τάλληρα; εἶπεν ὁ Ὄρσος.

— Ὄχι παρὰ μόνον ἂν ἔγραφα εἰς ἕνα πλούσιον. «Μοῦ χρειάζονται ἑκατὸν δραχμαί,» θὰ ἐτσακίζετο νὰ μοῦ τὰς στείλῃ ἀμέσως. Ἀλλ' εἶμαι τίμιος ἄνθρωπος, κύριε ὑπολοχαγέ.

— Εἰξεύρετε, κύριε Δέλλα Ῥέββια, εἶπεν ὁ φυγόδικος, ὃν ὁ σύντροφός του ἐκάλει ληστήν, ὅτι εἰς τὸν τόπον αὐτόν, ὅπου οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀπονήρευτοι, εὑρίσκονται μερικὰ ἄθλια ὄντα, οἱ ὁποῖοι ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ὑπόληψιν ὅπου ἔχει ὁ κόσμος πρὸς ἡμᾶς, ἕνεκα τῶν διαβατηρίων μας (καὶ ἔθειξε τὸ τουφέκιόν του) ἐκδίδουσι συναλλαγματικά; μὲ τὰς ὑπογραφάς μας πλαστογραφημένας;

— Τὸ εἰξεύρω, εἶπεν ὁ Ὄρσος ἀποτόμως· ἀλλὰ τί συναλλαγματικάς;

— Εἶναι πεντ' ἓξ μῆνες τώρα, ἐξηκολούθησεν ὁ φυγόδικος, ποῦ ἐν ᾧ περιεπάτουν πρὸς τὸ μέρος τῆς Ὀρέτσας, βλέπω νὰ ἔρχεται πρός με εἷς χωρικός, ὁ ὁποῖος ἔβγαλε τὸν σκοῦφόν του καὶ μοῦ εἶπε. «Ἆ κύρ παπᾶ! (ἔτσι μὲ εἰξεύρουν ὅλοι) νὰ μὲ συμπαθᾶτε, ἔχετε ὀλίγην ὑπομονὴν νὰ μὲ περιμείνετε· μόνον πενῆντα πέντε δραχμὰς ἠμπόρεσα νὰ μαζεύσω· δὲν κατώρθωσα νὰ εὕρω περισσότερα.» Ἐγὼ δὲν ἐκατάλαβα τί ἐνόει. «Τί λές, βρὲ χαμάλη! πενῆντα πέντε δραχμάς; τοῦ λέγω. — Θέλω νὰ εἰπῶ ἑξῆντα πέντε, εἶπεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἑκατὸν ποῦ μοῦ γυρεύεις δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν. — Πῶς, μωρέ! ἐγὼ σοῦ ἐγύρεψα ἑκατὸν δραχμάς! Ἐγὼ δὲν σὲ γνωρίζω! — Τότε μοῦ ἔδωκεν ἕνα γράμμα ἢ μᾶλλον ἕνα παλῃόχαρτον καταλερωμένον, διὰ τοῦ ὁποίου προσεκαλεῖτο νὰ καταθέσῃ ἑκατὸν δραχμὰς εἰς ἓν ὡρισμένον μέρος, ἂν δὲν ἤθελε νὰ τοῦ κάψῃ τὸ σπίτι καὶ νὰ τοῦ σφάξῃ τοῖς ἀγελάδες ὁ Γιοκάντος Καστρικώνης· δηλαδὴ ὁ ὑποφαινόμενος. Καὶ εἶχαν τὴν ἀτιμίαν νὰ βάλουν ἀποκάτω πλαστογραφημένην τὴν ὑπογραφήν μου! Καὶ ὅ τι μὲ ἐπείραξε περισσότερον ἦτο πῶς ἡ ἐπιστολὴ ἦτο γραμμένη εἰς χυδαίαν γλῶσσαν καὶ γεμάτη ἀνορθογραφίας... Ἐγὼ ἀνορθογραφίας! ἐγὼ ποῦ ἔπαιρνα πάντοτε ὅλα τὰ βραβεῖα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον! Πρῶτα πρῶτα λοιπὸν δίδω ἓν καλὸν ῥάπισμα ἐκείνου τοῦ χωριάτη, ὁποῦ τοῦ ἐφάνη ὁ οὐρανὸς σφονδύλι. — Ἔτσι ἔ! κλέφτη μὲ νομίζεις, μαγκούφη! τοῦ λέγω, καὶ τοῦ δίδω καὶ μίαν καλὴν κλωταιὰν ἐκεῖ ποῦ ξεύρετε. Ἀφ' οὗ ἐξεθύμανα ὀλίγον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, τοῦ λέγω. — Πότε εἶναι νὰ φέρῃς τὰ χρήματα εἰς τὸ ὡρισμένον μέρος; — Σήμερα. — Καλά! νὰ τὰ πᾷς. — Ἐπρόκειτο νὰ τὰ βάλῃ εἰς τὴν ῥίζαν μιᾶς πεύκης, καὶ τὸ μέρος ἦτον ἀκριβῶς ὡρισμένον. Φέρνει τὰ χρήματα, τὰ χώνει εἰς τὴν ῥίζαν τοῦ δένδρου καὶ ἔρχεται καὶ μ' εὑρίσκει. Ἐφύλαγα καρτέρι ἐκεῖ πλησίον. Ἔμεινα καὶ παρεφύλαγα μαζὶ μὲ τὸν

[1]) Μεγίστη ὀφείλεται εὐλάβεια πρὸς τοὺς παῖδας.

χωριάτη ἕξη ὥρας δλάκεραις· ἀλλὰ καὶ τρεῖς ἡμέραις θὰ ἔμενα, κύριε Δέλλα Ῥέββια, ἂν ἦτο ἀνάγκη. Ὕστερα ἀπὸ ἕξ ὥραις νὰ σου καὶ ἔρχεται ἕνας *Βαστάτσος*, [1]) ἕνας ἄτιμος τοκογλύφος. Σκύβει νὰ πάρῃ τὰ χρήματα, τοῦ ῥήχνω, καὶ τόσον καλὰ τὸν ἐσημάδεψα, ποῦ τὸ κεφάλι του ἔπεσε ἐπάνω 'ς τὰ τάλληρα ποῦ ἐξέχωσε.— Τώρα, χαμάλη, εἶπα εἰς τὸν χωρικόν, πάρε τὰ χρήματά σου καὶ ἄλλη φορὰ νὰ μὴ τολμήσῃς νὰ σκεφθῇς πῶς ὁ Γιοκάντος Καστρικώνης εἶναι κακοήθης.— Ὁ κακομοίρης κατατρομασμένος ἐπῆρε τοῖς ἑξηνταπέντε δραχμαῖς του, καὶ μήτε κἂν νὰ τὰς σπογγίσῃ ἐσυλλογίσθη. Μοῦ εἶπεν εὐχαριστῶ, τοῦ ἔδωκα καὶ ἄλλο λακτισμα δι' ἀποχαιρετισμόν, καὶ ἔφυγε κι' ἀκόμη φεύγει.

— Ἀί παπᾶ, εἶπεν ὁ Βρανδολάτσιο, πόσο σὲ ζηλεύω δι' αὐτὴν τὴν τουφεκιά. Θὰ ἐγέλασες βέβαια μὲ τὴν καρδιά σου.

— Τὸν ἐπέτυχα τὸν *Βαστάτσο* 'ς τὸ μελίγκι, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ φυγόδικος, καὶ αὐτὸ μοῦ ἐνθύμησε τοὺς στίχους ἐκείνους τοῦ Βιργιλίου:

....Liquefacto tempora plumbo
diffidit, ac multa perrectum extendit arena [2])

Liquefacto! Πιστεύετε, κύριε Ὄρσο, ὅτι ἡ μολυβδίνη σφαῖρα λειώνει ἔνεκα τῆς ταχύτητος μὲ τὴν ὁποίαν σχίζει τὸν ἀέρα; Σεῖς ὁποῦ ἐσπουδάσατε τὴν βελοστατικήν, ἠμπορεῖτε νὰ μὲ πληροφορήσητε ἂν αὐτὸ εἶναι σωστὸν ἢ ἐσφαλμένον.»

Ὁ Ὄρσος προέκρινε νὰ συζητήσῃ περὶ τοῦ μηχανικοῦ τούτου ζητήματος, παρὰ περὶ τοῦ ἠθικοῦ ἢ μὴ τῆς πράξεως τοῦ φυγοδίκου. Ὁ Βρανδολάτσιος ὅμως, ὃν ἡ τοιαύτη ἐπιστημονικὴ συζήτησις οὐδόλως διεσκέδαζε, τὸν διέκοψε παρατηρήσας, ὅτι ὁ ἥλιος ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ δύσῃ. «Ἐπειδὴ δὲν ἠθελήσατε νὰ φάγωμεν μαζί, Ὄρσ' Ἀντώνη, τῷ εἶπε, σᾶς συμβουλεύω νὰ μὴ ἀφήσετε νὰ σᾶς περιμένῃ περισσότερον ἡ κυρὰ Κολόμβα. Καὶ ἔπειτα δὲν εἶναι καλὸν ὅπως δήποτε νὰ γυρίζετε 'ς τοὺς δρόμους ἅμα νυκτώσῃ. Ἀλλὰ διατί ἐβγαίνετε χωρὶς ὅπλον; Ὑπάρχουν εἰς τὰ μέρη αὐτὰ κακοῦργοι, καὶ νὰ φυλάγεσθε. Σήμερον ὅμως δὲν εἶναι κανεὶς φόβος· οἱ Βαρρικίνη φιλοξενοῦν τὸν νομάρχην· τὸν ἀπάντησαν εἰς τὸν δρόμον, καὶ θὰ μείνῃ μίαν ἡμέραν εἰς τὴν Πετρανέραν, καὶ ὕστερα θὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Κόρτε, διὰ νὰ βάλῃ τὸν θεμέλιον λίθον, κατὰ πῶς λέγουν... ἀνοησίαις! Ὁπωσδήποτε ἀπόψε θὰ μείνῃ εἰς τὸ σπίτι τῶν Βαρρικίνη, ἀλλ' αὔριον αὐτοὶ θὰ ἦνε ἐλεύθεροι. Ὁ Βικεντέλλος εἶναι κακὸν ἀγγεῖον, ἀλλὰ καὶ ὁ Ὀρλανδότσιο, ὁ ἀδελφός του, δὲν 'πηγαίνει 'πίσω... Κυττάξετε νὰ τοὺς εὕρετε χωριστά, τὸν ἕνα σήμερα, αὔριον τὸν ἄλλον· φυλάγεσθε ὅμως καὶ σεῖς, αὐτὸ μόνον σᾶς λέγω.

— Εὐχαριστῶ διὰ τὴν συμβουλήν, εἶπεν ὁ Ὄρσος, ἀλλὰ δὲν ἔχω τίποτε νὰ μοιράσω μαζί τους· ἐκτὸς ἂν ἔλθωσιν αὐτοὶ γυρεύοντας.»

Ὁ φυγόδικος ἔσυρεν ἔξω πλαγίως τὴν γλῶσσαν καὶ ἐπλατάγησεν αὐτὴν εἰρωνικῶς, ἀλλ' οὐδὲν ἀπεκρίθη. Ὁ Ὄρσος ἐσηκώθη διὰ νὰ ἀπέλθῃ. «Ἀλήθεια, εἶπεν ὁ Βρανδολάτσιο, δὲν σᾶς εὐχαρίστησα διὰ τὴν μπαρούτη σας· τὴν ἔλαβα εἰς πολὺ κατάλληλον στιγμήν. Τώρα τίποτε δὲν μοῦ λείπει... δηλαδὴ χρειάζομαι ἀκόμη ὑποδήματα.... ἀλλὰ θὰ κατασκευάσω μόνος μου αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ἀπὸ δέρμα μουσμονος.»

Ὁ Ὄρσος ἔβαλε δύο πεντάδραχμα εἰς τὴν χεῖρα τοῦ φυγοδίκου.

«Τὴν μπαρούτην σοῦ τὴν ἔστειλεν ἡ Κολόμβα πάρε αὐτὰ διὰ νὰ ἀγοράσῃς ὑποδήματα.

— Ἂς λείπουν αἱ ἀνοησίαι, παρακαλῶ, κύριε ὑπολοχαγέ, ἀνεφώνησεν ὁ Βρανδολάτσιο, ἀποδοὺς αὐτῷ τὰ τάλληρα. Μήπως μὲ ἐνομίσατε ἐπαίτην; Δέχομαι ψωμὶ καὶ μπαρούτη, ἀλλὰ τίποτε ἄλλο δὲν θέλω.

— Ἐνόμιζα, ὅτι μεταξὺ παλαιῶν στρατιωτῶν ἐπιτρέπεται ἡ ἀμοιβαία συνδρομή. Ἂς εἶναι, χαίρετε!»

Ἀλλὰ προτοῦ ν' ἀπέλθῃ ἐνέβαλεν εἰς τὸ δισάκκιον τοῦ φυγοδίκου τὰ χρήματα, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσῃ ἐκεῖνος.

«Εἰς τὸ καλόν, Ὄρσ' Ἀντώνη, εἶπεν ὁ θεολόγος. Θὰ ἀνταμωθοῦμε ἴσως εἰς τὸ *μακὶς* κάμμίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας, καὶ θὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν μελέτην τοῦ Βιργιλίου.»

Ὁ Ὄρσος εἶχεν ἀποχωρισθῇ πρὸ ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας τῶν ἐντίμων ἐκείνων συντρόφων, ὅτε ἤκουσεν ἐρχόμενόν τινα δρομαῖον ὄπισθέν του. Ἦτο δ' οὗτος ὁ Βρανδολάτσιο.

«Εἶναι παραπολὺ αὐτό, κύριε ὑπολοχαγέ, ἀνεφώνησεν ἀσθμαίνων ὁ φυγόδικος· ὦ, εἶναι κᾶπως χονδρόν! Πάρετε ὀπίσω τὰς δέκα δραχμάς σας. Ἂν ἦτο ἄλλος, δὲν θὰ τὸ ὑπέφερα αὐτό, ὁποῦ μοῦ εὐθειάσατε. Πολλὰ χαιρετίσματα ἀπὸ μέρους μου εἰς τὴν κυρὰ Κολόμβαν. Μοῦ ἐβγάλατε τὴν ψυχὴν εἰς τὸ τρέξιμον! Καλὴν νύκτα!

[Ἕπεται συνέχεια.]

Τουρκικαὶ παροιμίαι. — Ὅταν περνᾷς κοντὰ 'σὲ πλούσιον κόπταξε νὰ τὸν ἐγγίξῃς, ὅταν περνᾷς κοντὰ 'σὲ πτωχὸν μακριὰ τὰ ῥοῦχά σου.

— Ἡ σακκοῦλα ἀργὰ χορταίνει καὶ γρήγορα πεινᾷ.

— Ὁποιος πληρώνει 'μπροστὰ τὸ ἡμεροδούλι θέλει νὰ κάμῃ τὸν ἐργάτη ἀκαμάτη.

— Ὑγεία χωρὶς χρήματα εἶνε ἀσθένεια χωρὶς πόνους.

[1]) Οἱ ὀρεινοὶ Κορσικανοὶ ἀπεχθάνονται τοὺς κατοίκους τῆς Βαστίας, οὓς δὲν θεωροῦσι συμπολίτας των. Οὐδέποτε τοὺς λέγουσι Bastiese, ἀλλὰ πάντοτε Bastiaccio· ἡ δὲ κατάληξις accio ἐμφαίνει συνήθως περιφρόνησιν.

[2]) Μὲ τακερὸν τοὺς κροτάφους του μόλυβδον σχίσας, εἶτα μακρὸν εἰς πυκνὸν τὸν ἐξέπλωσε στρῶμα τῆς ἄμμου.

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Τῷ ἀξιοτίμῳ Κυρίῳ Δ. Βικέλᾳ.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Ὁ μετὰ προσοχῆς διεξελθὼν τὸ ὑμέτερον πόνημα «ἀπὸ Νικοπόλεως εἰς Ὀλυμπίαν» δὲν θὰ ἠδυνήθη νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν χάριν συγχρόνως καὶ τὴν ἁπλότητα, μεθ' ἧς ἐνεδύσατε τὰς σοβαρωτέρας ἰδέας, ἂν δὲ τυχὸν ἐγνώρισε τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα, καὶ ἐμελέτησε τὰ κατ' αὐτήν, θὰ ὁμολογήσῃ τὴν τοῦ ἔργου ἀκρίβειαν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις. Τὸ ὅτι πρώτην φορὰν ἐβλέπετε τὰ μέρη, ἅτινα περιεγράψατε, φρονῶ ὅτι ἐγένετο οὐχὶ εἰς ζημίαν, ἀλλ' εἰς ὄφελος τοῦ πονήματος· εἴτε δηλ. ἀληθεύει τὸ τοῦ Ῥουσσὼ ὅτι ἡ μεγίστη τῶν φιλοσοφιῶν ἐστιν ἀναγκαία πρὸς παρατήρησιν τῶν ἐγγύτατα ἡμῖν ἀναπτυσσομένων γεγονότων, εἴτε ἄλλοι λόγοι εἰδικοὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα συντελοῦσιν εἰς τοῦτο, ἀληθὲς οὐχ ἧττον εἶνε ὅτι ἡμεῖς, οἱ ἐνταῦθα ἀνατραφέντες καὶ ζῶντες, λαμβάνομεν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐμπαθεῖς, οὕτως εἰπεῖν, ἐντυπώσεις φερόμενοι ἀκαταστάτως πρὸς τὰ ἄκρα· αἰσιόδοξοι, ἢ ἀπαισιόδοξοι, μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐν τῷ ὑμετέρῳ πονήματι, ἐν ᾧ ἐκρατήσατε δικαίαν πάντοτε τὴν στάθμην, μὴ διστάζοντες μὲν ἐν τῇ καταλλήλῳ περιστάσει νὰ ῥίψητε τὴν ψῆφον τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἀπέχοντες τοῦ δυστυχῶς λίαν ἐν χρήσει ἤδη σωβινισμοῦ, ὑπὸ τὸ πρίσμα τοῦ ὁποίου οὐχὶ σπανίως, καὶ οὐχὶ ὀλίγοι πειρῶνται νὰ δικαιολογήσωσι καὶ αὐτὰ τ' ἀδικαιολόγητα τῶν παρ' ἡμῖν συμβαινόντων.

Δὲν πρόκειται βεβαίως νὰ γράψω βιβλιοκρισίαν ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου πονήματος, καθόσον τοῦτο προϋποτίθησι δεξιότητα ἴσην, εἰ μὴ ἀνωτέραν, πρὸς τὴν τοῦ συγγραφέως τοῦ ἐξεταζομένου ἔργου· πρόκειται ἁπλῶς νὰ παρακαλέσω ὑμᾶς, ὅπως μὴ ἀφήσητε ἡμιτελὲς τὸ ἔργον, ὅπερ ἠρχίσατε, ἐπισκεπτόμενοι καὶ περιγράφοντες καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς κοινῆς πατρίδος. Πιστεύσατέ μοι ὅτι ἀληθὴς εὐγνωμοσύνη μὲ κατέχει τὴν στιγμὴν ταύτην, ὡς Ἡλεῖον, ἀναγνόντα τὰς θαυμασίας σελίδας, ἃς ἀφιερώσατε εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα μου, ἔστε δὲ βέβαιος ὅτι οὐδεμία ἐπαρχία τῆς Ἑλλάδος τρέφει ἀγνώμονας εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ καλὸν τοῦ τόπου.

Ἡ περιγραφὴ ὑμῶν, ἡ σύρουσα μεθ' ἑαυτῆς τὸν ἀναγνώστην σας, μὲ παρέσυρε πλειότερον, ἀναγινώσκοντα τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Πύργου εἰς Πάτρας, καθόσον μὲ μετέφερεν εἰς τὴν εὐτυχῆ παιδικήν ἡλικίαν, καὶ ἀνεζωογόνησε τὰς ἀνεξαλείπτους ἐντυπώσεις, ὧν αὕτη μόνη κατέχει τὸ μυστήριον. Ἤμην δεκατριετὴς ὅτε τὸ πρῶτον διήνυσα τὴν ὁδὸν ταύτην, πρὸ τριακονταετίας, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν φιλοστόργου πατρὸς μεταβαίνων εἰς τὸ ἐν Πάτραις γυμνάσιον. Ὁ Πύργος δὲν εἶχεν ἀκόμη τοιοῦτον, ὡς δὲν εἶχε καὶ πρωτοδικεῖον, δι' ὃ οἱ Ἠλεῖοι ἠναγκάζοντο συχνότερον νὰ μεταβαίνωσιν εἰς Πάτρας, καὶ πάντοτε διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης, καθόσον τὴν θαλασσίαν δὲν εἶχεν εἰσέτι αὐλακώσει ἡ τρόπις Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, ὁ δὲ Αὐστριακὸς Λόϋδ δὲν ἀναγνώριζεν ἄλλην Ἑλλάδα, πλὴν τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ κόλπου· τὸ δικαστήριον ἰδίως, οὗ αἱ προθεσμίαι εἰσὶν ἐπιτακτικαί, πολλὰ παρεῖχε τῷ λαῷ πράγματα. Δὲν ἐξετάζω ἐνταῦθα τὸ ζήτημα, ἂν ἡ ἐπιγενομένη αὔξησις τῶν γυμνασίων καὶ πρωτοδικείων προσεπόρισε τῇ χώρᾳ μείζονα ἀπόλαυσιν τῶν ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δικαιοσύνης ἀγαθῶν· ὡς πρὸς τοῦτο, καὶ ὡς πρὸς πολλὰ ἄλλα ζητήματα τοιαύτης φύσεως, φρονῶ ὅτι λανθάνονται οἱ προβαίνοντες εἰς ἐξέτασιν αὐτῶν, κεχωρισμένων ἀπὸ τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ, οὗτινος ἀποτελοῦσιν ὁλοκληρωτικὸν μέρος. Λέγω λοιπὸν ἁπλῶς ὅτι, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, δικαστήριον καὶ γυμνάσιον μετέφερον ἀναγκαστικῶς τοὺς συνεπαρχιώτας μου εἰς Πάτρας, καὶ μὲ μετέφερον καὶ ἐμέ, μετὰ τριήμερον ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἵππου πορείαν, καταπεπονημένον καὶ σχεδὸν πυρέσσοντα.

Εἰς τὸν νοῦν μου ἐνετυπώθη ἔκτοτε ἡ ἐκ τοῦ κακοῦ τούτου ἰδέα, καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπτύχθη εἰς ἑδραίαν πεποίθησιν περὶ τοῦ ὅτι παρ' ἡμῖν ὑφίσταται ἓν μέγα καὶ ἀληθῶς ἐθνικὸν ζήτημα, τὸ ζήτημα τῆς συγκοινωνίας. Ὅτε διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης—ἂν δύναται νὰ ὀνομασθῇ οὕτως ἡ μέσῳ τῶν δρυμῶν ἀνελισσομένη αὐλία ἐκείνη ἀτραπὸς — ἐπλησιάζομεν τὰς ἀποτόμους ὄχθας τῶν ἀπαντώντων πολυαρίθμων χειμάρρων, ἢ τὴν κοίτην βαθυρρόου ποταμοῦ, ὡς ὁ Πηνειός, μετὰ τρόμου ἤκουον τὸν ἀγωγιάτην διηγούμενον τὰς διαφόρους παραδόσεις, ἐνίοτε λίαν προσφάτου ἐποχῆς, περὶ τῶν εὑρόντων τὸν θάνατον κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν· καὶ ὅμως ἐν τῇ παιδικῇ μου διανοίᾳ ἐγίνετο ἡ ἁπλουστάτη σκέψις ὅτι γέφυρά τις, συνδέουσα τὰς δύο ὄχθας, θὰ ἔσῳζε τ' ἀνθρώπινα ταῦτα πλάσματα ἀπὸ ὀδυνηροῦ θανάτου, καὶ ἡμᾶς ἐκ τῶν κινδύνων, εἰς οὓς ἐξετιθέμεθα· ἦτο τοῦτο πρᾶγμα τόσον προφανές, ὅσον ἀναμφισβήτητος ἡ ἀλήθεια ὅτι πρῶτον κεφάλαιον πολιτισμοῦ εἶνε ἡ ὕπαρξις στοιχειώδους τινὸς ὁδοποιίας· ὅθεν ἔκτοτε πικρὰ ἠκούοντο παράπονα διὰ τὴν κατάστασιν αὐτήν, καὶ καθεὶς ἤλπιζεν εἰς προσεχῆ βελτίωσιν. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν μήπως δὲν εἴχομεν ἐπὶ πολλὰς ὥρας, κατὰ τὴν πορείαν ταύτην, τὴν Ζάκυνθον καὶ Κεφαλληνίαν, ἀληθεῖς νήσους μακάρων, περὶ ὧν διηγοῦντο ὅτι ὡραῖαι ἁμαξιτοὶ ὁδοὶ διέσχιζον, οὐ μόνον πεδία, ὡς ἐκεῖνο ὅπερ διηρχόμεθα, ἀλλὰ δῆκον καὶ μέ-

χρις αὐτῶν τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων; Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἐκεῖ ποτὲ δὲν ἐπάτησε τὸν πόδα του ὁ Τοῦρκος, ὡς κατακτητής, ἑπομένως δὲν ἐπῆλθε μετάπτωσις ἀπὸ τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν βαρβαρότητα, ἀλλ' ἴσα ἴσα εἰς ἀπόδειξιν ὅτι εἴχομεν ἐπανέλθει εἰς τὸν πολιτισμὸν ὡφείλομεν καὶ ἡμεῖς, μετὰ τριάκοντα ἐτῶν αὐτόνομον βίον, νὰ ἔχωμεν νὰ ἐπιδείξωμεν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀποκτήμασι τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἀτελεῖς τινας ὁδούς, ἔστω καὶ μὴ ἀμαξιτάς, ἐπιτρεπούσας ὅμως τὴν ἀκίνδυνον κίνησιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἀλλ' ἡ παιδικὴ ἡλικία εὐκόλως ἀποδιώκει τὰς θλιβερὰς ἐντυπώσεις, ὁ δὲ ἔμφυτος εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἔρως τοῦ εἰδέναι, ἐν τῇ πρώτῃ του ὁρμῇ εὑρισκόμενος, εἶνε σχεδὸν ἀκατάσχετος, πληρῶν αὐτὴν ἀρρήτου ἡδονῆς· ἐρωτῶν λοιπόν, ἐμάνθανον νέα πάντοτε πράγματα, τὸ μὲν ὡς παιδίον εἰσέτι, τὸ δὲ ὡς τὸ πρῶτον, ὡς εἴρηται, βλέπων τὰ μέρη ἅτινα διηρχόμεθα. Ὁ δὲ πατήρ μου, ὅστις εἶχε κενώσει καὶ αὐτὸς τὸ ὅπλον του κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα, δὲν ὤκνει νὰ παρεμβάλλῃ καί τινα ἐπεισόδια τῆς μεγάλης ἐκείνης ἐποποιίας ἐκ τῶν ἐκεῖ διαδραματισθέντων· ἐντεῦθεν ἐκ Γαστούνης, μοὶ ἔλεγεν, ἀνεχώρησαν εἰς Λάλα κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1821, ἵνα μὴ ἐπανέλθωσι πλέον, οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι αὐτῆς, ἐγκαταλείψαντες τὰς ὑπερχιλίας οἰκίας των, καθόσον μόνον ἐκεῖ, εἰς τὸ κρησφύγετον τῆς ἀνδρείας Ἀλβανικῆς φυλῆς, τὴν κατοικίαν τῶν γνωστῶν Λαλαίων, ἐφρόνουν ὅτι ἠδύναντο ν' ἀσφαλισθῶσι πρὸ τῆς γενικῆς τοῦ τόπου ἐξεγέρσεως, ἣν ὅμως ἐλπίδα των διέψευσε μετ' ὀλίγον ἡ 24 Ἰουνίου· ἡ ἡμέρα αὕτη, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες, ὑπὸ τὸν Σισίνην, τὸν Μεταξᾶν, Πλαπούταν, καὶ ἄλλους, ἀπέκλεισαν τὸ τέως ὑπερήφανον Λάλα, εἶνε ἐπίσης ἀξιομνημόνευτος ὡς ἡ τοῦ Βαλτετσίου, καθόσον κατ' ἀμφοτέρας ὁ τέως περιφρονούμενος ῥαγιᾶς ἀνέδειξεν ὅτι ἐγίνωσκε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος, καὶ ὅτι ἡ ἐξέγερσίς του δὲν ἦτο θνησιγενές τι ἐξάμβλωμα, ἀλλ' εὔρωστον παιδίον, προωρισμένον νὰ ζήσῃ καὶ ἀνδρωθῇ. Ἐκεῖ κάτω, παρὰ τὸ χωρίον Βαρθολομιό, διεπράχθη ἀνδραγάθημα, ἄξιον νὰ καθέξῃ χρυσῆν σελίδα τῆς ἱστορίας—καὶ εἶνε λυπηρόν, προσέθετεν, ὅτι ἐνίοτε οὔτε μνημονεύεται—ἐκεῖ δηλ. παρὰ τὰς ἀμπέλους τοῦ χωρίου τούτου ἔπεσαν μέχρις ἑνὸς μαχόμενοι διακόσιοι σχεδὸν Ἠλεῖοι, τολμήσαντες νὰ διαμφισβητήσωσιν, ὀλίγιστοι αὐτοὶ καὶ ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ, τὴν διάβασιν εἰς τὸν τροπαιοῦχον Ἰβραήμ, μὲ τὰς λογχοφόρους λεγεῶνάς του, καὶ τὸ βαρὺ ἱππικόν του· ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκει τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν, ἐπῆλθεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης καὶ ἡ βροχή, ἥτις κατέστησε προβληματικῆς χρήσεως τὰ ὅπλα τῶν ἀνδρείων, καὶ ἐστέρησεν οὕτως αὐτοὺς τῆς εὐτυχίας τοῦ νὰ ἐξαγοράσωσιν ἀκριβότερον τὴν ζωήν των, δὲν λέγω νὰ νικήσωσι, διότι καλῶς ἐγνώριζον ὅτι δὲν ἔβαινον πρὸς τὴν νίκην ἀλλὰ πρὸς τὸν θάνατον. Ἐκεῖ ἐπάνω, εἰς τὸ βουνὸν Σανταμέρι, ἐν τῷ χωρίῳ Πόρταις, ἐκ τοῦ προχείρου μετεβαλὼν ναόν τινα εἰς φρούριον, εἶδε μὲν τὸν ἀδελφόν του πίπτοντα πρὸ αὐτοῦ ὁ Ἀνδραβιδιώτης Παππαδημητρόπουλος, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὴν ἀντίστασιν, καὶ ἀνέκαψε, μὲ δεκάδα μόλις ἀνδρῶν, τὴν πορείαν πολυαρίθμου ἐχθροῦ, γενόμενος οὕτω σωτὴρ χιλιάδων γυναικοπαίδων. Καὶ ἤστραπτεν ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ τὸ πρόσωπον τοῦ διηγουμένου μοι ταῦτα ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ ἤδη γῇ του, καὶ ἔχαιρε, φρονῶ, ἡ καρδία του, οὐχὶ ἀδίκως, καθόσον ἂν ὑπάρχῃ περίστασις δικαιολογοῦσα τὰς φρικαλεότητας τοῦ πολέμου, καὶ ἐπιτρέπουσα χαρὰν ἐπὶ τοῖς παθήμασι τοῦ πλησίον, αὕτη εἶνε ἡ ἐπανάστασις λαοῦ τινος κατὰ τοῦ ξένου κατακτητοῦ.

Διήλθομεν οὕτω τὴν μακρὰν ταύτην ὁδόν, διανυκτερεύοντες εἰς ἐλεεινά τινα καταλύματα, εἰς ἃ ὁ ὁδοιπόρος ἠναγκάζετο νὰ καταφύγῃ διὰ μόνην τὴν στέγην, καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος δι' ὀλίγους κλάδους δένδρων εἰς τὴν ἑστίαν ἐθέρμαινεν οὕτω τὰ κατεψυγμένα μέλη του, ἢ ἐστέγνωνε τὰ βεβρεγμένα ἐνδύματά του, ἀλλ' ὤφειλε νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὅλον τὸν ἀναδιδόμενον καπνόν, μάτην ζητοῦντα διέξοδον διὰ τῶν κενῶν, τῶν μεταξὺ τῶν κεράμων, καπνοδόχης θέσιν ἐπεχόντων εἰς τοιούτου εἴδους κτίρια. Τὰ τῆς κλίνης καὶ τροφῆς ἦσαν φροντὶς τοῦ ὁδοιπόρου, καὶ τὰ ἔφερεν ὑποχρεωτικῶς μεθ' ἑαυτοῦ· οὐκὶ αὐτῷ ἂν ἐνεπιστεύετο εἰς τὰς προμηθείας τοῦ *χανίου*! Οἱ σπάνιοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πτωχοὶ ὁδοιπόροι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συντηρήσωσιν οὔτε τοὺς ἀνεκτοὺς ξενῶνας, οὓς ἀπαντᾷ τις σήμερον. Ὅλη ἡ ὁδὸς αὕτη ἦτο μεγάλη ἐρημία· ποῦ καὶ ποῦ μετὰ παρέλευσιν ὡρῶν ἐφαίνετο ἀνθρώπινον πλάσμα, γεωργὸς μεταβαίνων εἰς τὸν ἀγρόν, ἢ ἐπιστρέφων ἐξ αὐτοῦ, ἢ ποιμὴν βόσκων τὸ ποίμνιον, ὑπὸ τὸν μελαγχολικὸν ἐνίοτε ἦχον τοῦ αὐλοῦ του. Συνοδοιπόρους σπανίως ηὐτύχει τις νὰ ἔχῃ, καὶ πολλάκις συνέπεσεν ὕστερον νὰ διέλθω τὴν ὁδὸν αὐτήν, τὴν ἔχουσαν 100 σχεδὸν χιλιομέτρων μῆκος, μὲ μίαν ἢ δύο τὸ πολὺ συναντήσεις.

Ἐκ τῶν εἰρημένων θέλετε κρίνει ὁποία τις ἦτο ἡ καθόλου κατάστασις τῆς χώρας, διότι, ὅσον καὶ ἂν θελήσῃ τις νὰ προφυλαχθῇ ἐκ τῶν ὑπερβολῶν τῆς φυσιοκρατικῆς σχολῆς, τῆς μὴ καθορώσης παραγωγήν, ἢ ἐν μόνῃ τῇ γῇ, δὲν δύναται οὐχ ἧττον ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ τῆς γεωργίας κατάστασις ἀποτελεῖ τὸ σφυγμόμετρον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς οἰκονομικῆς κυκλοφορίας πάσης χώρας· μεγάλη καὶ πλουσία πεδιάς, ὡς ἡ τῆς Ἠλείας, ἀκαλλιέργητος, κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ μόλις ψωμίζουσα εἰκοσακισχιλίους κατοίκους, δεικνύει πᾶν ἄλλο, ἢ εὐεξίαν τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἀπαντᾷ, ἔπρεπε δέ τις νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀραιότητα

τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν μεγάλην ἐρήμωσιν, εἰς ἣν εὑρέθη ἡ δύστηνος χώρα τὴν ἐπαύριον τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, διὰ νὰ μὴ μεμψιμοιρήσῃ δι' ὅσα ἔβλεπεν, ἀλλὰ καὶ νὰ θαυμάσῃ ἐπὶ τοῖς ἐπιτευχθεῖσιν ἀποτελέσμασι τῆς ἰδιωτικῆς φιλοπονίας, ὡς καὶ ὑμεῖς ἐθαυμάσατε μετὰ τριακονταετίαν τὴν ἰδίαν αὐτὴν πρόοδον, ηὐξημένην ἐννοεῖται κατὰ πολύ, ἀλλὰ πάντοτε μικρὰν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν εὐδαίμονα κατάστασιν ἄλλων εὐτυχεστέρων χωρῶν. Τότε βεβαίως οὔτε ἐπαύλεις ἔβλεπέ τις, οὔτε τὰς πλουσίας φυτείας, ἃς γηθοσύνως χαιρετίζει ἤδη ὁ ἀγαπῶν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον, τὰ δὲ χωρία, οἱ ἀγροτικοὶ συνοικισμοί, καὶ πάντα τὰ διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἐξημερωμένα μέρη, δὲν ἀπετέλουν τοὺς ἀραιοὺς κρίκους, ὧν τὴν πύκνωσιν ἐν τῇ ἀλύσει τῆς οἰκονομικῆς προόδου ηὐχήθητε, ἀλλ' ἦσαν σπάνιαι ὀάσεις ἐν τῇ ἐρήμῳ, μονήρεις φανοί, οὓς ἀπήντα τῇδε κἀκεῖσε τοῦ ὁδοιπόρου ὁ ὀφθαλμός, ἀπηυδηκὼς ἐκ τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς σκοτίας, εἰς ἣν ἐβυθίζετο. Τοιαύτη ἡ πρὸ τριακονταετίας Ἠλεία.

Ἕνεκα τῶν ἱστορικῶν τούτων λόγων ἡ θέσις τῆς ἡμετέρας χώρας τυγχάνει βεβαίως ἐξαιρετική, ὅθεν καὶ ἡ ὑμετέρα συγκατάβασις καὶ ἐπιεικὴς κρίσις περὶ τῶν ὑφισταμένων ἐλλείψεων, ἡ ἐφ' ὅλου τοῦ πονήματος ἐπανθοῦσα, δὲν ἐλλείψει καὶ ἀπὸ τὸ μέρος, τὸ εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην ἀφορῶν. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου δὲν ὠκνήσατε, διὰ τοῦ προσιδιάζοντος ὑμῖν λεπτοῦ τρόπου, τοῦ καταδεῖξαι τὴν ἀληθῆ παραφωνίαν, ἣν ἀποτελεῖ ἡ ἡμελημένη ὁδοποιία αὐτῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἰδιωτικῆς προόδου, ἣν ἐνταῦθα πλέον ἢ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος παρατηρεῖ ὁ περιηγητής. Προσῆκε δὲ εἰς ὑμᾶς, παρὰ πάντα ἄλλον, νὰ παραστήσητε πόσον ἦτο ἄδικον νὰ ἦνε ἀτελείωτος ἡ ὁδὸς αὕτη, ἡ συνδέουσα δύο τῶν σπουδαιοτέρων κέντρων τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος, καὶ νὰ διατελῇ ἀγεφύρωτος εἰσέτι ὁ Πηνειός, ὁ κείμενος οὐχὶ μακρὰν τοῦ Πύργου, περὶ οὗ ἀπεφάνθητε ὅτι, ἂν ἡ λοιπὴ χώρα τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ παρομοίας προόδους πρὸς τὰς τῆς περιοχῆς αὐτοῦ, οὐδὲν θὰ εἴχομεν νὰ φθονήσωμεν τῇ Γαλλίᾳ.

Ἐν Πάτραις ἐν τῶν ἀντικειμένων, τῶν ἐνωρὶς ἐφελκυσάντων τὴν παιδικήν μου περιέργειαν, ἦτο τὸ κακουργιοδικεῖον. Οἱ πανηγυρικοὶ τύποι, οὓς ὁ νόμος καθιέρωσε διὰ τὴν ἐνώπιον αὐτοῦ διαδικασίαν, ἐτηροῦντο τότε αὐστηρότατα· οὐδεὶς ἔσπευδεν, ἀλλ' ὅλοι μετὰ σεβασμοῦ ἀληθῶς θρησκευτικοῦ παρίσταντο κατὰ τὴν δραματικὴν ἀνέλιξιν τῶν ὑποθέσεων. Ἡ ἡμέρα δὲν ἤρκει πρὸς περάτωσιν τῆς δίκης, ἐν ᾧ ἤδη οὐχὶ σπανίως δύο ὑποθέσεις ἐκδικάζονται κατὰ τὴν αὐτήν· καὶ ὅμως τότε δύο μόνον συνιστῶντο κακουργιοδικεῖα καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ἀντὶ τῶν 5—6, τὰ ὁποῖα ἤδη διακρῶς σχεδὸν συνεδριάζουσιν. Ἐτριπλασιάσθη ἀρά γε, ἢ ἐδιπλασιάσθη ὁ πληθυσμός; οὔτε ἡ κοινὴ πεποίθησις, οὔτε αἱ ἀπογραφαὶ ἡμῶν συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοιαύτης ὑποθέσεως· ὅθεν φαίνεται μᾶλλον ὅτι τὸ ἀδίκημα προτρέχει ἤδη τῶν πρὸς καταστολὴν αὐτοῦ προσπαθειῶν τῆς πολιτείας, τὰς ἐκμηδενίζει, ἢ τοὐλάχιστον ἀντιμετρεῖται πρὸς αὐτάς, ὡς ἴσος πρὸς ἴσον.

Ἡ ἰδέα αὕτη μοὶ φέρει εἰς τὸν νοῦν τὴν συνάντησιν, ἣν ἔτυχετε κατὰ τὸν ἀπὸ Ζακύνθου εἰς Κατάκωλον πλοῦν, μὲ ἀπόσπασμα εὐζώνων, μεταβαινόντων εἰς Μεσσηνίαν πρὸς καταδίωξιν τῶν φυγοδίκων, ὡς καὶ ὅσα σχετικῶς πρὸς τοῦτο ἐγράψατε, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς οὐχὶ λίαν ἀσφαλοῦς πληροφορίας, ἣν ἐλάβετε, ὅτι δηλ. ἡ φυγοδικία ὀφείλεται εἰς τὸν φόβον τῆς μακρᾶς προφυλακίσεως, ἣν ὑφίστανται παρ' ἡμῖν οἱ ἐπὶ κακουργήματι κατηγορούμενοι. Σύμφημι ὅτι καὶ ὁ φόβος οὗτος τῆς μακρᾶς προφυλακίσεως, ἂν ἀληθεύῃ, δύναται νὰ ἐπενεργήσῃ ψυχολογικῶς ἐπὶ τῶν κατηγορουμένων, καὶ ν' ἀποτελέσῃ ἕνα τῶν παραγόντων τῆς φυγοδικίας, ἀλλὰ βεβαίως οὗτος ἔσται ἐκ τῶν μικροτέρων, πρέπει δὲ νὰ συντελῶσιν ἄλλοι σπουδαιότεροι λόγοι, ὅπως ἡ φυγοδικία προκαλῇ μεταστάθμεύσεις στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς καταστολήν της. Φυγόδικοι, ὡς καλῶς γνωρίζετε, ὑπάρχουσι παντοῦ, ἀπόδειξις δ' ἀσφαλὴς τούτου αἱ περὶ διαδικασίας κατὰ φυγοδίκων διατάξεις, αἱ ἀναγεγραμμέναι ἐν ταῖς ποινικαῖς δικονομίαις ὅλων τῶν ἐθνῶν. Τί; ἄλλως τε ἀμφιβάλλει ὅτι ὁ παραβάτης τῶν νόμων τῆς πατρίδος του δὲν θὰ θελήσῃ ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀντιμετώπισίν των; Ὅθεν, ἂν ἄρωμεν ἐκ τοῦ μέσου τὰ κατασταλτικὰ τῆς φυγῆς μέσα, ἅτινα διαθέτει ἡ πολιτεία, καθίσταται ἀναμφίβολον ὅτι δὲν θὰ προσήρχοντο ἑκουσίως εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν κακουργιοδικείων, παρ' ἐκεῖνοι μόνοι ὅσοι θὰ ἦσαν βέβαιοι περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀθωότητος· οἱ λοιποὶ θὰ ἔφευγον, ἔστω καὶ ἂν ἐγνώριζον καλῶς ὅτι ἡ προφυλάκισίς των δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰς δέκα ἡμέρας· ἐὰν ἄλλως εἶχον τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον, τότε καὶ αὐτὸς ὁ θεσμὸς τῆς προφυλακίσεως θὰ ἦτο εἰς τῶν ἀλογωτάτων καὶ ἀδικωτάτων.

Ἂς μοὶ ἐπιτρέψῃ τὴν μικρὰν ταύτην διαφωνίαν ὁ δοὺς ὑμῖν τὰς πληροφορίας. Ἀλλὰ καὶ τὰς μακρὰς προφυλακίσεις σπανίως ἀπήντησα, καὶ ἂν δὲ ὑποτεθῶσι συχναί, δὲν ἀποτελοῦσι φρονῶ τὴν ἀφορμὴν τῆς φυγοδικίας, ἥτις μᾶλλον δέον ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν χαλάρωσιν τῶν μέσων τῶν κατασταλτικῶν τῆς πρὸς φυγὴν τάσεως τῶν κατηγορουμένων. Ἴσως περὶ τῆς ἀληθείας τῆς σκέψεώς μου ταύτης δύναται νὰ πείσῃ ὑμᾶς καὶ ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ φυγοδικία, ὑπὸ τὸν σημερινὸν τύπον της, τὸν παρέχοντα πράγματα εἰς

τὰς Κυβερνήσεις, χρονολογεῖται μόνον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862, ἤτοι ἀπὸ τῆς τελευταίας μεταπολιτεύσεως καὶ τῆς ἐπακολουθησάσης αὐτὴν ἐπὶ δύω ἔτη ἡμαναρχίας. Τὸ διατὶ δὲν ἐπανήλθομεν εἰσέτι εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, διατὶ ὁ νόμος δὲν ἀνέκτησε τὴν εὐρωστίαν ἐκείνην, ἥτις εἶνε ἡ μόνη ἀσφαλὴς τῆς πολιτείας ἄγκυρα, καὶ ἀληθὴς πανάκεια καὶ τῆς φυγοδικίας, καὶ παντὸς ἄλλου κοινωνικοῦ νοσήματος, τοῦτό ἐστι ζήτημα, οὗ τὴν λύσιν δύναταί τις νὰ εὕρῃ εἰς τὰς συγχρόνους πολιτειακὰς μελέτας, ἃς ὑμεῖς κρεῖσσον παντὸς ἄλλου ἔχετε προχείρους· ἐγὼ δὲν ἠτύχησα ν' ἀναγνώσῳ, ἢ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν (Minghetti, i partiti politici e la ingerenza loro nella giustizia e nell' amministrazione, καὶ Le regime parlementaire et la démocratie, par Émile de Laveleye), ἀλλ' ἀρκούσας ὅπως μὲ πείσωσιν ὅτι ἡ τῆς Κυβερνήσεως ἰδέα δὲν προβιβάζεται ἐκ τῆς ὑπάρξεως παρενθέτων προσώπων μεταξὺ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐκτελεστῶν αὐτοῦ.

Μέσα συγκοινωνίας, καὶ κρείσσων δημοσία ἀσφάλεια ἔσται οὕτω διὰ τὸ ἡμέτερον Κράτος τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ μέλλοντος· δὲν λέγω ἡ μεγάλη ἰδέα, διότι συντάσσομαι μετὰ τῶν φρονούντων ὅτι ἄνευ τῆς μικρᾶς ταύτης δὲν εἶνε δυνατὸν οὐδ' ἐκείνη προσηκόντως νὰ ἐξυπηρετηθῇ. Ἀληθῶς ἀπηλλάγημεν πρὸ δεκαπενταετίας ἤδη— καὶ πιστεύω διὰ παντὸς—τῆς μάστιγος τῆς λῃστείας, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ, διότι ἀποτελεῖ ἀσφάλειαν ὑπὸ ἀρνητικὴν μόνον ἔποψιν· θετικὴν δὲ ἀσφάλειαν, ἣν θεωρῶ βελτιωτέαν, ὀνομάζω τὴν ἀπόλυτον ἐκείνην πεποίθησιν, ἣν δέον νὰ ἔχῃ ὁ πολίτης εὐνομουμένης πολιτείας, ὅτι ἐν παντὶ καὶ πάντοτε ὁ νόμος ἐστὶν ὁ γενικὸς καὶ μόνος προστάτης, πεποίθησις ἥτις κλονεῖται ἐν πρώτοις ἐκ τῆς ἀκωλύτως, ὡς μὴ ὤφελε, ἐνασκουμένης παρ' ἡμῖν, καίτοι νόμῳ ἀπαγορευομένης, ὁπλοφορίας, μεταβληθείσης εἰς γενικὴν σιδηροφορίαν ἐν λήγοντι δεκάτῳ ἑνάτῳ αἰῶνι. Διὰ τῆς εὐκολίας τῆς συγκοινωνίας καὶ μείζονος ἀσφαλείας ὁ μὲν ἀγρότης—ἐπαναλαμβάνω δὲ πάντοτε τὸν ἀγρότην, διότι δυστυχῶς βιομηχανίαν δὲν ἔχομεν, οὔτ' ἐπὶ πολὺ ἀκόμη θὰ ἔχωμεν—θὰ ἐξημερώσῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὴν χώραν καὶ θ' αὐξήσῃ τὸν πλοῦτον αὐτῆς, ὁ δὲ κάτοικος τῆς Ἑλλάδος, οἱασδήποτε κοινωνικῆς τάξεως, θὰ δυνηθῇ νὰ γνωρίσῃ ἐπὶ τέλους τὸν τόπον του, περὶ οὗ ἤδη πληροφορεῖται σχεδὸν μόνον ἐκ τῶν ξένων περιηγητῶν, ἐν ᾧ αὐτὸς διέρχεται τὸν βίον του δίκην φυτοῦ εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ἔτυχε νὰ γεννηθῇ. Ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας ταύτης, καταπίπτοντος τοῦ Σινικοῦ τείχους τῶν κινδύνων καὶ δυσχερειῶν, ὅπερ χωρίζει ἤδη τὰ διάφορα τμήματα τοῦ μικροῦ Κράτους μας, τὸ ἐκπολιτιστικὸν πνεῦμα θὰ μεταδοθῇ ἀναγκαίως ἐκ τῶν κέντρων εἰς τὰς περιφερείας, καὶ ἕκαστος θὰ καρπωθῇ τῆς μείζονος δυνατῆς ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ ὠφελείας, πληρουμένου τελείως τοῦ κοινωνικοῦ σκοποῦ.

Βεβαίως, ἵνα ταῦτα πάντα φθάσωσιν εἰς τὸ ποθητὸν σημεῖον τῆς κατ' ἄνθρωπον τελειότητος, πολὺς θὰ παρέλθῃ εἰσέτι χρόνος, καθ' ὃν δέον νὰ ὑποδεικνύωμεν τὰ χωλαίνοντα, νὰ ζητῶμεν τὰ κρείσσω, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ν' ἀπελπιζώμεθα. Καλὸν δὲ πρὸς τοῦτο χειραγώγημα τῆς ἡμετέρας κοινωνίας δύνανται, φρονῶ, ν' ἀποτελέσωσι καὶ διανοητικὰ ἔργα ὡς τὸ ὑμέτερον, ἐν ᾧ, παρὰ τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ μεσουρανοῦντος ἡλίου τῶν εὐκλεῶν χρόνων τῆς Ἑλλάδος, προβάλλει καὶ ἡ ἠὼς τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς τὴν δειλήν, ἀλλ' εὐέλπιδα ἀκτίνα της. Οὐδεὶς βέβαια θὰ τὸ ἀναγνώσῃ εἰς ἅπαξ, οὐδ' ἡ τέρψις ἔσται τὸ μόνον κέρδος, ὅπερ ἐντεῦθεν θὰ καρπωθῇ· αὕτη εἶνε ἡ μόνη κρίσις, ἣν μοὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφέρω ἐπὶ τοῦ ὑμετέρου πονήματος, χωρὶς ψόγου περὶ τῆς εἰς ἀλλότρια ἀναμίξεως. Πόσος ἔσται ὁ χρόνος οὗτος τῶν δοκιμασιῶν καὶ τῶν κινδύνων, ὃν ἔχει νὰ διατρέξῃ ἡ χώρα, οὐδεὶς δύναται βεβαίως νὰ προΐδῃ καὶ προσδιορίσῃ· ἀληθὲς εἶναι μόνον ὅτι τὴν τοῦ βίου ἡμῶν ὁδὸν δὲν διερχόμεθα ὑπὸ τοὺς ἀρίστους ὅρους, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων πόθων θὰ μείνωσιν ἀνεκπλήρωτοι διὰ τοὺς μεταγενεστέρους. Ἀλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἐσαεὶ μενούσης πατρίδος παρέχει τῷ προσωρινῷ καὶ παρερχομένῳ ἀτόμῳ ἀνεξαντλήτους ἠθικὰς ἀπολαύσεις, μὴ ἐπιτρεπούσας ποτὲ τὴν ἀπογοήτευσιν· μόνος δ' ὁ τῆς ὑλικῆς εὐπαθείας ἔρως, ἅπαξ ἀποτυχών, ἀνακράζει ἀπελπις, καὶ ὅλως περὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀδιάφορος

νῦν τὰ μὲν φορέοιτε βάτοι, φορέοιτε δ' ἄκανθαι,
ἁ δὲ καλὰ νάρκισσος ἐτ' ἀρκεύθοισι κομάσαι
.....Δάφνις ἐπεὶ θνάσκει.

Ὁ πατριωτισμὸς δηλ. εἶνε ἐλεύθερος ὅλως ἐγωϊσμοῦ, παριστᾷ δὲ τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὸ ἀληθές πνευματικὸν μεγαλεῖόν του, οὐ μόνον ὅταν τὸν ὁδηγῇ εἰς εὐγενεῖς πράξεις, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὅταν τῷ ἐμπνέῃ λόγους, ὡς ἐκείνους, δι' ὧν ὡς διὰ χρυσῆς σφραγῖδος ἐκλείσατε τὸ ὑμέτερον ἔργον: «τὸ κατ' ἐμὲ θ' ἀποθάνω μὲ πίστιν ἀκλόνητον εἰς τὴ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.»

Ἐν Κερκύρᾳ. Α. Θεοδωρίδης
ἐφέτης.

Κατά τινα ἔκθεσιν τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῶν ταχυδρομείων Στέφαν, ὑποβληθεῖσαν εἰς τὴν Γερμανικὴν βουλήν, πᾶσαι αἱ ἐφημερίδες τοῦ κόσμου εἶναι 34000 περίπου, ἐκδίδονται εἰς 592 ἑκατομμύρια ἀντιτύπων, 19000 ἐκδίδονται ἐν Εὐρώπῃ, 12000 ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ, 775 ἐν Ἀσίᾳ, 669 ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ 16500 ἐφημερίδες γράφονται εἰς Ἀγγλικήν, 7805 εἰς Γερμανικήν, 3850 εἰς Γαλλικὴν καὶ 1000 περίπου εἰς Ἱσπανικὴν γλῶσσαν.

Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΜΟΥΧΑΡΡΕΜ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τῆς «Ἐπιστημονικῆς Ἐπιθεωρήσεως» τῶν Παρισίων μεταφέρομεν ἐν μεταφράσει τὴν ἑπομένην διατριβὴν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπρεποῦς ὁμογενοῦς ἰατροῦ κ. Ζαμπακοῦ.

Ἐκ τοῦ γάμου τῆς Φατμᾶς, θυγατρὸς τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Ἀλῆ, υἱοῦ τοῦ Ἀμπου-Ταλέμπ καὶ πρώτου ἐξαδέλφου τοῦ προφήτου, οὗ ἐγένετο καὶ πρῶτος μαθητής, ἐγεννήθησαν δύο παῖδες ὁ Χασὰν καὶ ὁ Χουσεΐν. Μικρὸν μετὰ τὴν γέννησιν αὐτῶν, ὁ Ἀλῆς, ἀναδειχθεὶς νικητὴς ἔν τισι μάχαις καὶ τυχὼν ἤδη τοῦ ἐπωνύμου Ἐσσὲδ-Οὐλλάχ, *Λέων τοῦ Θεοῦ*, διὰ τὴν γενναιότητα αὐτοῦ, ἔπεσε δολοφονηθεὶς ἐν τῷ τεμένει τῆς Κούφας.

Ὁ Χασάν, ὁ προσβύτερος αὐτοῦ υἱός, πρᾶος καὶ εἰρηνικὸς ἡγεμών, ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς ἐν Μεδίνῃ, τῷ 49 ἔτει τῆς Ἐγείρας. Ὁ δεύτερος υἱὸς Χουσεΐν, ὁ κληρονόμος τῆς πατρικῆς ἀνδρίας, ἐπιχειρήσας ἀγῶνα κατὰ τοῦ καλίφου Γεζὶδ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κατεχομένης θέσεως κατεσφάγη ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀντιπάλου του ἐν τῇ ἐρήμῳ Κερβέλᾳ, μεταξὺ Μέκκας καὶ Κούφας, τῷ 61 ἔτει τῆς Ἐγείρας, ἡμέρᾳ δεκάτῃ τοῦ ἀρχαίου μηνὸς Μουχαρρέμ.

Οἱ ἔγγονοι τοῦ Ἀλῆ κατέφυγον τότε εἰς Περσίαν, ἔνθα ἡ μνήμη τοῦ πατρὸς καὶ τῶν δύο υἱῶν τιμᾶται εἰσέτι τὰ μάλιστα. Ἕκαστον ἔτος, τὴν ἐπέτειον τοῦ θανάτου τοῦ Χουσεΐν, τελεῖται μεγάλη θρησκευτικὴ παράστασις, οἱονεὶ θεατρική, ἀναπαριστᾶσα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν θεατῶν τὰς περιστάσεις τῆς δολοφονίας τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ, παράστασις ἀναμιμνήσκουσα τὰς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἔτι ἡμῶν τελουμένας ἐν Ἱσπανίᾳ λιτανείας, ὅπου ἀχθοφόροι, καταλλήλως ἐνδεδυμένοι, παριστάνουσιν ἐπὶ ἡμερομισθίῳ, τὸν Χριστόν, τοὺς ἁγίους καὶ τὰς ἁγίας, καὶ ἐπισπῶνται τὴν λατρείαν τῶν πιστῶν γονυπετούντων κατὰ τὴν διάβασίν των. Ἤδη μῆνα ὅλον πρὸ τῆς δεκάτης τοῦ Μουχαρρέμ οἱ Πέρσαι παρασκευάζονται διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς εἰς τὸν πανηγυρισμὸν τῆς ἐπισήμου ταύτης τελετῆς.

Εἰ καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἀλῆ γεραίρεται καὶ ὑπὸ τῶν Σουνιτῶν, ἐν τούτοις ἀντιζηλία ὑφίσταται καὶ συγκρούσεις συμβαίνουσι μεταξὺ τῶν δύο τούτων αἱρέσεων· οἱ τελευταῖοι οὗτοι διατείνονται ὅτι ἡ τελετὴ δὲν ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ Κορανίου, καὶ ὅτι πρὶν θρηνήσωσι τὸν μαθητήν του πρέπει νὰ θρηνήσωσι τὸν προφήτην.

Δι' ὃ ἐν Ἰνδίαις, ὅπου οἱ Σουνῖται εἶνε πολυαριθμότεροι, οἱ Σιῆται δὲν δύνανται νὰ ἑορτάσωσι τὴν τελετὴν τοῦ Μουχαρρέμ ἄνευ τῆς ἐνόπλου προστασίας, ἣν παρέχει εἰς αὐτοὺς ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα πολλὰ τάγματα στρατοῦ παρακολουθοῦσι τοὺς ἑορτάζοντας.

Τινὲς τῶν Σουνιτῶν ἐν τούτοις μετέχουσι τῆς προηγουμένης τῆς ἑορτῆς νηστείας, οὐδὲ πίνοντες ἔτι, ἀρκούμενοι μόνον, πρὸς κατάσβεσιν τῆς δίψης των, νὰ λείχωσι διὰ τῆς γλώσσης τεμάχια μήλων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τύχης τοῦ Χουσεΐν, ὅστις τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ πράξῃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ, ὅτε εἶχεν ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Γεζὶδ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Κερβέλας.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν μέσῳ συνοικίας ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Μουσουλμάνων οἰκουμένης, εὑρίσκεται ἀποικία Περσῶν ἐγκατεστημένη ἐν τῷ Ξενῶνι τῆς Βασιλομήτορος (Βαλιδὲ-χάν). Εἶνε δὲ τοῦτο εὐρεῖα αὐλὴ περιβαλλομένη ὑπὸ ἐργαστηρίων καὶ δωματίων, εἶδος ἀγορᾶς εἰς ἣν εἰσέρχεται τις διὰ σιδηρᾶς πύλης, ὑποστάσης καὶ προσβολὴν σφαιρῶν πρό τινων ἐτῶν, ὅτε ἐπαναστάσης τῆς περσικῆς ἀποικίας κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐδέησε, πρὸς καθυποτάξιν αὐτῆς, τουρκικὰ στρατεύματα τακτικὴν νὰ ἐπιχειρήσωσι πολιορκίαν τοῦ Χανίου καὶ νὰ κανονοβολήσωσιν αὐτό.

Αὐτόθι τελεῖται ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ τοῦ Μουχαρρὲμ περὶ μέσας νύκτας, ἀντὶ πάσης φωταψίας χρησιμευόντων φανῶν ἀνηρτημένων μεταξὺ τῶν δένδρων καὶ πυρσῶν καπνιζόντων ὧν αἱ φλόγες ἀναπάλλονται πρὸς τὴν πνοὴν τοῦ ἀνέμου. Διὰ τὸ ἐπίσημον τῆς ἑορτῆς οἱ πρόδομοι τῶν καταστημάτων στρώννυνται δι' ὑφασμάτων καὶ ταπήτων, διακοσμοῦνται δι' ὑαλίνων πολυφώτων πολυχρώμων, διὰ κατόπτρων, ἐδαφίων τοῦ Κορανίου ἐν περιχρύσοις πλαισίοις, διὰ σκιμπόδων καὶ ἀνακλίντρων. Τὸ περσικὸν ἔμβλημα, ἥλιος ἡμικρυπτόμενος ὑπὸ τοῦ σώματος λέοντος ἀνθρωπίνην ἔχοντος κεφαλὴν καὶ κρατοῦντος σπάθην διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, φαίνεται πανταχοῦ, ἐπὶ τῶν σημαιῶν ἢ ἐν πλαισίοις. Κηρία παρατεταγμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὡς λαμπτῆρες τοῦ προσκηνίου ἐν θεάτρῳ, χαράσσουσι φωτεινὴν ἐν τῷ σκότει γραμμήν.

Πλῆθος πολὺ καὶ ποικίλον συρρέει πανταχόθεν τῆς μεγάλης πόλεως ὅπως παραστῇ εἰς τὴν τελετήν· εὐλαβεῖς Πέρσαι, κηρία ἀνημμένα κρατοῦντες, Τοῦρκοι καὶ Εὐρωπαῖοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὑπὸ περιεργίας ἐλαυνόμενοι. Ἑκατοστύες σκαμνίων περικυκλούντων τὴν κυκλοτερῆ δενδροστοιχίαν κατέχονται ὑπὸ θεατῶν παντοίως ἐνδεδυμένων· φέσια, σαρίκια, περσικὰ καλπάκια, σκιάδια, πίλοι, πολύχρωμοι στολαὶ ἀναμιγνύουσι τὰ ζωηρὰ χρώματά των πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐνδυμασίαν. Οἱ πάντες συνεφάπτονται, συνωστίζονται. Ἐν τῇ παρόδῳ τὸ πλῆθος κυμαίνεται καὶ συνταράσσεται πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Διπλοῦς στοῖχος στρατιωτῶν, τὸ ὅπλον παρὰ πόδα ἐχόντων, ἐξασφαλίζει τὴν κυκλοφορίαν καὶ εἶνε ἕτοιμος πρὸς πᾶν ἐνδεχόμενον.

Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐγκρίτων Περσῶν κρατοῦσιν ἐν τῇ χειρὶ λευκὰ ῥινόμακτρα ὅπως ἀπομάξωνται τὰ δάκρυα, ἅτινα μέλλουσι νὰ χύσωσι, διότι ἡ ἀπόγνωσις εἶνε ἤδη ἐπὶ πάντων τῶν προσώπων ἐζωγραφημένη. Ἀνάγκη νὰ τύχωσιν ἐξιλασμοῦ διὰ τὰς βασάνους καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ Χασὰν καὶ τοῦ Χουσεΐν!

Ἀλλ' αἴφνης, ὁμαία πρὸς ἠλεκτρικὸν κλονισμόν, φρικίασις διατρέχει τὸ πλῆθος· ἡ πομπὴ ἔρχεται. Προηγεῖται ἵππος, κεκαλυμμένος διὰ μακροῦ μέλανος πέπλου, ἀργυροχάλινος, ἐπὶ τῶν νώτων φέρων δύο ἀκινάκας, τὴν ἀκωκὴν ἐπὶ τῆς ἀκωκῆς ἔχοντας καὶ τὴν αἰχμὴν ἐπὶ μήλου· δεύτερος ἵππος ἕπεται, κεκαλυμμένος διὰ λευκῆς ὀθόνης αἱματοστίκτου. Εἶτα ἔρχονται οἱ ἱεροκήρυκες καὶ οἱ μοιρολόγοι, οἵτινες βαδίζουσι διηγούμενοι διὰ φωνῆς συγκεκινημένης τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀλῆ ὅπως ἐνθουσιάσωσι τοὺς μετανοοῦντας καὶ παρασκευάσωσιν αὐτοὺς πρὸς θυσίαν. Ἄλλως τε ὁ ἱλασμὸς οὗτος ἀνοίγει τὸν παράδεισον εἰς τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ, πρὸς δόξαν τοῦ Χουσεΐν, *οὗ ὁ θάνατος ἐσπάραξε τὴν καρδίαν τῆς ἀγνῆς αὐτοῦ μητρὸς Φατμᾶς παρισταμένης ἀνῴκεν εἰς τὸ θελιβερὸν τέλος τὸ ἐπιφυλαττόμενον εἰς τὸν υἱὸν αὐτῆς*. Περὶ τὰ εἴκοσι παιδία μελανειμονοῦντα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν ὑψοῦντα δὲ καὶ ταπεινοῦντα κύλικας εἰς τὰς κραυγάς: Χουσεΐν, Χασάν! Ἀλῆ! χιλιάκις ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπαναλαμβανομένας, ἕπονται κατόπιν παρακολουθούμενα ὑπὸ πέντε σημαιῶν πρασίνων ἢ λευκῶν, φερουσῶν θρησκευτικὰς ἐπιγραφάς· εἰς τὴν κορυφὴν δὲ τῶν στελεῶν ὑψοῦται χεὶρ ἐκ λευκοῦ μετάλλου, σύμβολον τῆς δικαιοσύνης.

Ἐν τούτοις, μουσικὴ ἀποτελουμένη ἐκ τυμπάνων καὶ τινων νέῃ (εἴδους καλαμίνων αὐλῶν) παραφώνων, προξενοῦσι φρικώδη θόρυβον. Τὸ πλῆθος συνταράσσεται, ὀδύρεται καὶ ἄρχεται ἀγωνιώδεις ποιοῦν συστροφάς· ἡ λέξις «Ἀλῆ» ἐν πενθίμῳ ῥυθμῷ ἐξέρχεται μυρίων στηθῶν ἐνῷ παρελαύνουσιν ἄνδρες γυμνοὶ μέχρις ὀσφύος, κρατοῦντες ἐν ἑκάστῃ χειρὶ τμῆμα χονδρᾶς σιδηρᾶς ἁλύσου, δι' ἧς πλήττουσι τὰ νῶτα πάσῃ δυνάμει, πρὸς τὸν ῥυθμὸν τῶν τυμπάνων. Μετ' ὀλίγον τὸ δέρμα αὐτῶν θὰ καταστῇ μέλαν ἐξ ἐκχυμώσεως.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχεται ὅμιλος ἀνδρῶν γυμνὴν καὶ ἐξυρισμένην ἐχόντων τὴν κεφαλήν, ἐκτὸς λωρίδος τινὸς ἐν σχήματι ἡμισελήνου, προχωρούσης ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κροτάφου εἰς τὸν ἕτερον, καὶ περιβαλλούσης τὸ βρεγματικὸν ὀστοῦν. Εἰσὶν ἐνδεδυμένοι πάλλευκον στολὴν φέροντες μακρὰς ποδιὰς προσδεδεμένας εἰς τὸν λαιμόν. Ἐν τῇ χειρὶ κρατοῦσι γυμνὰ γιαταγάνια, ἅτινα ὑψοῦσι μέχρι τῆς κεφαλῆς, τὴν ἀκωκὴν πρὸς τὸ μέτωπον στρέφοντες. Ἡ ἀγρία των φυσιογνωμία, ἡ ἀγρία των στάσις, αἱ χειρονομίαι των, ὁ τρόπος δι' οὗ κραδαίνουσι τὸ ὅπλον αὐτῶν ἀπειλοῦντες τὴν κεφαλήν των, τὸ τεταραγμένον βάδισμα, αἱ ὑπὸ στεναγμῶν συνοδευόμεναι ὀξεῖαι κραυγαί, ἐμπνέουσιν ἀληθῶς τρόμον καὶ φρίκην εἰς τὸ πλῆθος.

Θορυβώδεις λυγμοὶ ῥήγνυνται μετ' ὀλίγον, πνίγουσαι τὴν φωνὴν τῶν ἱεροκηρύκων, οἵτινες στοιχηρῶς διεκτραγῳδοῦσι τὰ δυστυχήματα τῆς ἱερᾶς οἰκογενείας: «Ἀπόψε πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν, ἀδελφοί μου, διότι ὡσὰν σήμερα ὁ λατρευτός μας κύριος ἐβασανίσθη, ἐδολοφονήθη, κτλ.» καὶ ἐξακολουθοῦσι τὴν ἀφήγησίν των διὰ τρεμούσης καὶ θρηνώδους φωνῆς, ἐπιτειναούσης τοὺς λυγμούς.

Μετὰ στιγμιαίαν σιγὴν καὶ βραχεῖαν ἀνάπαυλαν, ἡ παρέλασις ἄρχεται αὖθις ἐν βήματι ταλαντευομένῳ, τῶν εὐλαβῶν ἀσκεπῶν τὴν κεφαλὴν καὶ λευχειμονούντων σειόντων τὰς σπάθας αὐτῶν ὡσεὶ ἤθελον νὰ διασχίσωσι τοὺς ἐχθρούς.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ παρουσιάζεται ἕτερος ὅμιλος, οὗ προηγοῦνται πυρσοὶ καπνίζοντες, σημαῖαι καὶ τρεῖς ἵπποι. Ὁ μὲν εἷς φέρει ἐπὶ τῆς ῥάχεως ζεῦγος λευκῶν περιστερῶν ἐστιγμένων αἵματι, αἵτινες παριστᾶσι τὰς ψυχὰς τοῦ Χασὰν καὶ τοῦ Χουσεΐν, οἱ δὲ δύο ἄλλοι φέρουσιν ἕκαστος ἓν παιδίον ὅπερ ἀλληλοδιαδόχως ῥίπτει δραγμίδας ἀχύρου ὑπὲρ τὸν ὦμόν του, πλήττει τὸ στῆθός του καὶ κρύπτει τὸ πρόσωπον ἐν ταῖς χερσί. Καὶ οἱ δύο οὗτοι παῖδες παριστᾶσιν ἐπίσης εἰκόνα τῶν δύο θυμάτων.

Ἐπὶ τῇ θέᾳ αὐτῶν τὸ πλῆθος καταλαμβάνεται ὑπὸ ἱερᾶς μανίας καὶ φωναὶ ἀπειλητικαὶ κραυγάζουσι τὸ ὄνομα: Γεζίδ! Τούτοις δ' ἕπονται ἄνδρες μέχρις ὀσφύος γυμνοὶ τυπτόμενοι διὰ σιδηρῶν ἁλύσεων, εἶτα δ' ἔρχονται παιδία μελανειμενοῦντα, ᾄδοντα θρηνωδῶς τὰ πάθη τῶν μαρτύρων καὶ πάλιν ῥήγνυνται αἱ κραυγαὶ «Ἀλῆ! Χουσεΐν! Χασάν!» ἐπαναλαμβανόμεναι πανταχόθεν· ἱεροκήρυξ τις, λευκὴν κίδαριν φορῶν καὶ μακρὰν λευκὴν ἔχων κόμην κυματίζουσαν ἐπὶ τῶν ὤμων του, ἀναβαίνει ἐπὶ σκαμνίου, σταματᾷ τὴν λιτανείαν διὰ νεύματος τῆς χειρὸς καὶ περιγράφει πομπωδῶς, ὡς θεόπνευστος, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑψωμένους ἔχων πρὸς τὸν οὐρανόν, διὰ φωνῆς διακοπτομένης, τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Χουσεΐν. Οἱ παριστάμενοι ἀποκρίνονται διὰ πενθίμων στεναγμῶν.

Ἐν Τεχεράνῃ ἡ στιγμὴ αὕτη ἐκλέγεται ὅπως πυρποληθῇ τὸ ἀνδρείκελον τοῦ Γεζίδ, οὗ καὶ μόνον τὸ ὄνομα ἀποτελεῖ βαρεῖαν ὕβριν.

Μετὰ τὰ παιδία βαίνουσι πεντακόσιοι ἢ ἑξακόσιοι ἄνδρες, γυμνοὶ τὸν κορμόν, ἐρρύθμως πληττόμενοι τὸ στῆθος, δι' ὅλης τῆς ῥώμης τῶν στιβαρῶν βραχιόνων των, ἅμα τῇ κραυγῇ «Ἀλῆ!» ἧς ἡ δευτέρα συλλαβὴ ἐντείνεται διὰ τῆς κρούσεως ἑκατοντάδων στηθῶν, βαρέως ἀντηχούντων. Εἶτα ἔρχονται ἄλλοι ἀνεσπασμένας κραυγοῦντες σπάθας, ἄστινας κραδαίνουσιν ἀλλοφρονοῦντες καὶ βρυχώμενοι· καὶ τέλος Πέρσαι ἧττον φανατικοί, κρατοῦντες ἀνημμένα κηρία.

Ἡ λιτανεία ἵσταται· ἄλλος σεβάσμιος ῥήτωρ ἀγορεύει εἰς τὸ πλῆθος ἐκσφενδονῶν τὸ ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Γεζίδ, τὸ δὲ πλῆθος ἀποκρίνεται διὰ παρατεταμένου *Ἀμήν*.

Εὐκόλως ἐννοεῖ τις νῦν ὅτι μετὰ δύο ὥρας τοιαύτης νευρικῆς ἐξάψεως οἱ λιτανεύοντες, οἵτινες παρετάχθησαν εἰς δύο στοίχους χωριζομένους ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ πλημμυροῦντος τὴν εὐρεῖαν δενδροστοιχίαν τοῦ μικροῦ δάσους, σχηματίζουσι διπλῆν συνεχῆ ἅλυσιν μανιακῶν.

Ἕκαστος αὐτῶν δράττεται διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τῆς ζώνης τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, ἐνῷ διὰ τῆς ἑτέρας ὠπλισμένης δι' ἀκινάκου καταφέρει κατὰ τῆς γυμνῆς καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένης κεφαλῆς του σφοδρὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους πληγάς. Τὸ αἷμα ῥέει ἀφθόνως καὶ ἐρυθραίνει τὰς λευκὰς στολάς. Οἱ φανατικοί, βλοσυρὰ ἔχοντες τὰ ὄμματα, ἀφρίζον τὸ στόμα, τὴν κεφαλὴν ὑπὸ βαθειῶν ἐντομῶν ἠλλακωμένην, τὸ πρόσωπον αἱματοσταγές, ὀξείας κραυγὰς «Ἀλῆ!» ἐκπέμποντες, προχωροῦσι συρόμενοι οἱ μὲν πρὸς τοὺς δὲ ἐν καταχθονίῳ ταλαντεύσει.

Αἱ ἄγριαι κραυγαὶ ἃς ῥήγνυσιν ἡ ὀρδὴ αὕτη τῶν μανιακῶν, καὶ ἃς ἐπαυξάνουσιν οἱ ὀλοφυρμοὶ τῶν παρισταμένων· οἱ ὑπόκωφοι ἦχοι τῶν τυμπάνων καὶ τῶν στηθῶν, ἐν ῥυθμῷ κρουομένων· τὰ ὀνόματα «Ἀλῆ! Χασάν! Χουσεΐν!» διὰ παραφώνων ὠρυγῶν ἀνακραζόμενα· οἱ λυγμοὶ τῶν παρισταμένων, οἵτινες νομίζουσιν ἐν τέλει, ἑαυτοὺς ὑποχρέους νὰ μετάσχωσι τῆς ἀπείρου ἐκείνης θλίψεως· ἡ παλλομένη καὶ καπνίζουσα τῶν πυρσῶν λάμψις· πάντα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὸ φρικωδέστερον καὶ εἰδεχθέστερον τῶν θεαμάτων, ἐξ ὅσων δύναται ν' ἀναπλάσῃ ἡ φαντασία.

Οἱ μανιώδεις οὗτοι περιφέρονται δὶς περὶ τὴν δενδροστοιχίαν ἐντέμνοντες τὴν κεφαλήν των· ἡ σφοδρότης τῶν πληγῶν αὐξάνει σὺν τῇ ἐκστάσει καὶ τῇ ῥοῇ τοῦ αἵματος. Συστρέφονται, ἀγωνιῶσι, καὶ θὰ διερρήγνυον τὸ κρανίον αὐτῶν ἂν φίλοι μακρὰς ῥάβδους κρατοῦντες καὶ ὀπίσω αὐτῶν ἱστάμενοι μὴ προσεῖχον εἰς ἕκαστον κίνημά των, ἀποκρούοντες τὰς ἐπικινδύνους πληγὰς ὡς διδάσκαλοι ξιφασκίας. Ἄλλοι ἡγούμενοι αὐτῶν ἀπομάσσουσι τὰ τραύματα διὰ βάμβακος καὶ εἰσὶν ἕτοιμοι νὰ στηρίξωσιν αὐτοὺς ὅταν πέσωσι λιπόθυμοι καταβληθέντες τέλος ὑπὸ τῆς ῥοῆς τοῦ αἵματος καὶ τῆς νευρικῆς κοπώσεως.

Ἡ τελετὴ παύει ὅταν πάντες οἱ παράφρονες οὗτοι καθημαγμένοι καὶ ἐξηντλημένοι ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τῶν συστροφῶν οὔτε νὰ κινηθῶσι δύνανται πλέον οὔτε νὰ κραυγάσωσιν. Ὁ πρόεδρος τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου δράματος, ὅστις κάθηται ἐφορῶν ἐπὶ πολυτελοῦς θεωρείου, δίδει τὸ σύνθημα.

Ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ ἣν περιεγράψαμεν, εἷς μόνος Πέρσης νεανίας, διετήρησε τὸν χιτῶνα αὐτοῦ καὶ τὴν ποδιὰν ἄστικτον αἵματος· εἶχε μὲν ἐπισείσει τὸ γιαταγάνι του, ἀλλὰ προσεπαιήθη μόνον ὅτι ἐπλήττετο· ἡ διαγωγὴ αὐτοῦ ἐκρίθη λίαν αὐστηρῶς ὑπό τινος τῶν παρισταμένων ὅστις παρετήρησε τὸ γεγονὸς καὶ ἤλεγξεν ὡς ἔνοχον τὸν δράστην αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν ἐπὶ δισχιλίων θρησκομανῶν, εἷς μόνος ἐξεδήλωσεν ἀμφίβολον πίστιν.

Μετὰ τὴν θυσίαν, τὰ θύματα ἄγονται εἰς τὸν λουτρῶνα ὅπως λουσθῶσι καὶ θεραπευθῶσιν· ἄγνωστον πόσοι ἔθανον ἐξ αἱμορραγίας, ἐκ διασείσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ἐκ μηνιγγίτιδος, ἢ πόσοι ἀπέμειναν παράφρονες. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ ὁμόθρησκοι τοῦ θύματος ἀναλαμβάνουσι συνήθως τὴν δαπάνην τῆς συντηρήσεως καὶ θεραπείας τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀναπήρων. Ἐν τούτοις οἱ εὐλαβεῖς ἔχουσι τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Ἀλῆς προστατεύει τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν λατρείαν του καὶ ὅτι οὐδέποτε δυσάρεστόν τι προῆλθεν ἐκ τῶν ἐξιλαστικῶν τούτων θυσιῶν.

Οἱ ἐκστατικοὶ οὗτοι τῆς Ἀνατολῆς ἔχουσι συναδέλφους αὐτῶν ἐν τῇ Δύσει τοὺς σπασμωδικοὺς τοῦ Ἁγίου Μεδάρδου, καὶ τοὺς θρησκολήπτους ἐκείνους οἵτινες τὸν μεσαίωνα περιέτρεχον τὴν Εὐρώπην παριστάνοντες τὰ Ἅγια Μυστήρια ἐν ταῖς δημοσίαις πλατείαις.

Ἀλλ' ἐν Ἱσπανίᾳ ἰδίως δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν μεθ'ὅλην τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, σκηνὰς ἐχούσας μεγίστην ἀναλογίαν, πρὸς τὰς τελετὰς ταύτας τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας. Ἐκ τῶν εἴκοσι δύο θρησκευτικῶν συλλόγων, τῶν πρὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἱδρυθέντων καὶ ἐπιζώντων ἔτι, σημαντικώτεραι διὰ τὸν θρησκευτικὸν αὐτῶν ζῆλον ἦσαν αἱ ἀδελφότητες τῶν Μετανοούντων, τοῦ Αἵματος καὶ τοῦ Φωτός. Οἱ πρῶτοι παρηκολούθουν τὰς λιτανείας γυμνόποδες καὶ φέροντες σταυρούς· οἱ δεύτεροι ἐμαστιγοῦντο μέχρις αἱματώσεως· οἱ δὲ τρίτοι ἠρκοῦντο κρατοῦντες ἀνημμένα κηρία.

Ἐν τῇ περιοδείᾳ τῆς Ἱσπανίας ἣν συνέγραψεν ἡ κυρία Ὠλνοὰ (1685) εὑρίσκομεν περίεργον τῆς τελετῆς ταύτης περιγραφήν. «Διδάσκαλοι, λέγει, διδάσκουσι τοὺς μετανοοῦντας τὴν τέχνην τοῦ βασανίζειν τὸ σῶμα ὡς διδάσκεται ὁ χορὸς καὶ ἡ ξιφασκία. Οἱ μετανοοῦντες φοροῦσιν εἶδος ἐσθῆτος εὐρείας πολυπτύχου· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουσι κορδύλην τρίς· ὑψηλοτέραν κώνου σακχάρεως· ἐκ τῆς κορδύλης ταύτης κατέρχεται τεμάχιον ὑφάσματος ὅπερ καλύπτει τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ σώματος καὶ ἐφ' οὗ, κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν, εἰσὶν ἀνεῳγμέναι δύο ὀπαί· τὸ ἐσωκάρδιον αὐτῶν εἶνε ἀνοικτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων, τὰ δὲ ἀνοίγματα ταῦτα συνέχονται διὰ

πολλῶν ταινιῶν, συνήθους δώρου, ὅπερ οἱ μετανοοῦντες λαμβάνουσι παρὰ τῶν ἐρωμένων των.

Ὅπως τύχωσι τοῦ κοινοῦ θαυμασμοῦ, οἱ βραχίονες αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ κινηθῶσιν· ὁ καρπὸς καὶ ἡ χεὶρ μόνον πρέπει νὰ καταφέρωσι τὰς πληγὰς ἠρέμα, τὸ δ' ἐκ τῶν τραυμάτων ἐκρέον αἷμα δὲν πρέπει νὰ μολύνῃ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν. Βαίνουσι μεμετρημένῳ βήματι διὰ τῶν ὁδῶν καὶ ἱστάμενοι ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν ἐρωμένων των μαστιγοῦνται ἀνηλεῶς. Ἡ κυρία θεᾶται τὴν θελκτικὴν ταύτην σκηνήν, ὄπισθεν τῶν παραθυροφύλλων της, ἐμψυχοῦσα διὰ νεύματος τὸν μετανοοῦντα ἢ ὑποδεικνύουσα εἰς αὐτὸν ὅτι μέλλει νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τὴν εἰλικρινῆ ἐκείνην ἐρωτικὴν ἐκδήλωσιν. Ἂν ὁ μετανοῶν συναντήσῃ περικαλλῆ γυναῖκα, πλήττει ἑαυτὸν οὕτως ὥστε ν' ἀναπηδήσῃ ἐπ' αὐτὴν τὸ αἷμά του, τοῦτο δ' εἶνε ἔνδειξις μεγίστης φιλοφροσύνης, ἐφ' ᾗ ἡ δέσποινα προθύμως καὶ εὐγνωμόνως εὐχαριστεῖ αὐτόν. »

Αἱ βάρβαροι αὗται σκηναί, ἐν αἷς ἡ ἐρωτολογία συμμίγνυται πρὸς τοὺς θρησκευτικοὺς τύπους, εἶνε ἤττον ἄρα ἀνόητοι καὶ ἄγριαι τῆς τελετῆς τῶν μετανοούντων Περσῶν; Τοὐλάχιστον οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν εἶνε οὔτε εὐγενεῖς οὐδὲ ἄρχοντες· δὲν φέρουσιν οὔτε λευκὰ χειρόκτια, οὔτε τρίχαπτα, οὐδὲ ταινίας· κατέχονται καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ βασανίζουσι τὸ σῶμά των ἄνευ οὐδενὸς πλαγίου σκοποῦ ἀκολασίας.

Καὶ σήμερον ἔτι ἡ πομπὴ τῆς Ἑβδομάδος τῶν Παθῶν ἐν Ἱσπανίᾳ ὁμοιάζει πολλαχῶς πρὸς τὴν τοῦ Μουχαρρὲμ τῶν Περσῶν. Ἄλλως τε, κατὰ τὸν Πέρτην ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτήν, ἡ τελετὴ αὕτη ἀπὸ πεντήκοντα μόλις ἐτῶν εἰσαχθεῖσα παρὰ τοῖς Σιήταις πηγὴν αὐτῆς ἔχει τὸν Καύκασον.

(Revue Scientifique)

Κ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Ἡ πρώτη ἀρμενικὴ ἐφημερὶς ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1795, ἐν Καλκούττῃ, ὅπου ὑπῆρχε τότε θάλλουσα ἀρμενικὴ παροικία. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν διεκόπη ἡ ἔκδοσίς της, διότι αἱ τοιαῦται ἐπιχειρήσεις κατὰ γενικὸν κανόνα ἐν τῇ πρώτῃ ἀρχῇ αὐτῶν δὲν ἐπιτυγχάνουσιν· ἄλλως δὲ ἡ ἐφημερὶς ἐκείνη ἐγράφετο ἀποκλειστικῶς χάριν μόνων τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ οἰκούντων Ἀρμενίων.

Τὴν κυρίως ἀναγέννησιν καὶ διάπλασιν τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν ὀφείλουσιν οἱ Ἀρμένιοι εἰς τὸν διάσημον Μοχιτάρ, τὸν κατὰ τὴν δευτέραν πεντηκονταετηρίδα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος θεμελιώσαντα ἐν Βενετίᾳ τὴν μονὴν τῶν Μεχιταριστῶν, ἥτις κατέστη τὸ κέντρον τῆς φιλολογικῆς ἐργασίας τῶν Ἀρμενίων. Ἐν ἔτει 1799 ἤρχισαν οἱ Μεχιταρισταὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Ταρεγρουτιούν*, ἤτοι Ἐπετηρίδος, ἐν νεοαρμενικῇ γλώσσῃ· ἡ Ἐπετηρὶς αὕτη ἐξεδίδετο μέχρι τοῦ 1815. Ταύτῃ δὲ προσετέθη τῷ 1807 περιοδικὸν σύγγραμμα κατὰ τεύχη ἐν Βενετίᾳ ἐπίσης ἐκδιδόμενον. Μετὰ πέντε ἔτη ἤδρυσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐφημερίδα *Βυζαντιακὸν παρατηρητὴν (Διτὰκ Βυζαντιάν)*, ἧς ἡ ἔκδοσις διήρκεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ταύτας ἀποπείρας, ὧν οὐδεμία φαίνεται ἐρρίζωσεν ἐν τῷ Ἀρμενικῷ λαῷ, ἐπῆλθε διακοπὴ ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς δημοσιογραφίας, διότι ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1838 οἱ Ἀρμένιοι οὐδεμίαν εἶχον ἐφημερίδα, ἢ τοὐλάχιστον οὐδεμίαν ἐφημερίδα, ἧς ἡ ἔκδοσις παρετάθη ἐπὶ ἔτη πολλά. Ἐν ἔτει δὲ 1838 Ἀμερικανοὶ διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι ἐπεχείρησαν ἐν Σμύρνῃ τὴν ἔκδοσιν μηνιαίου περιοδικοῦ συγγράμματος, ἀπαραλλάκτου πρὸς τὸ ταὐτοχρόνως ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐκδιδόμενον ἑλληνικὸν περιοδικὸν σύγγραμμα, τὴν *Ἀποθήκην τῶν ὠφελίμων γνώσεων*. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο περιεῖχεν ὕλην ποικίλην καὶ εἰκονογραφίας, ἐπειδὴ ὅμως καθαρῶς διεφαίνοντο ἐν αὐτῷ αἱ προσηλυτιστικαὶ τάσεις τῶν ἐκδοτῶν, βαθμηδὸν ἔπαυσαν οἱ Ἀρμένιοι νὰ τὸ ἀναγινώσκωσιν καὶ οὕτω ἠναγκάσθησαν οἱ ἐκδόται νὰ μὴ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840 ἄρχεται ἡ περίοδος τῆς ἀδιαλείπτου προόδου τῆς Ἀρμενικῆς δημοσιογραφίας, διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐξεδόθη ἐν Σμύρνῃ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ Βαλθασαριὰν ἡ *Ἀρσαλοὺς Ἀραρατιὰν* (ἡ Ἠχὼ τοῦ Ἀραράτ) ἥτις ἐκδίδεται μέχρι τοῦδε. Εἶναι δ' αὕτη σύγγραμμα περιοδικὸν εὐρὺ ἔχον πρόγραμμα, καὶ ταχέως ἐκτιμηθὲν ὑπὸ πάντων τῶν Ἀρμενίων, ἔχον δέ τινα σπουδαιότητα ἰδίως διὰ τὰς πολυπληθεῖς ἐξ Ἰνδιῶν ἀλληλογραφίας. Ὁ Βαλθασαριὰν εἰ καὶ πτωχός, συνετήρει ἰδίοις ἀναλώμασι τὸ περιοδικὸν τοῦτο, πολλὰς ὑποστὰς θυσίας, διότι οἱ συνδρομηταὶ αὐτοῦ οὐδέποτε ἦσαν πλείονες τῶν 600. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐφημερὶς εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν, διὰ στοιχείων τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου ἐκτυπουμένη, ἥτις ταχέως εὗρε πολλοὺς Τούρκους ἀναγνώστας, διότι ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἀρμενικῶν χαρακτήρων εἶναι πολλῷ εὐκολωτέρα τῆς τῶν Τουρκικῶν. Νῦν δὲ ἐκτυποῦνται ἐν Κωνσταντινουπόλει τέσσαρα ἢ πέντε τουρκικὰ φύλλα διὰ στοιχείων τοῦ ἀρμενικοῦ ἀλφαβήτου. Ἐν ἔτει 1845 οἱ ἐν Βενετίᾳ Μεχιταρισταὶ ἵδρυσαν τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν σύγγραμμα *Μπασμαβὲπ* (Πολυγράφων,) ἐκδιδόμενον μέχρι τοῦδε. Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Ταγατιάν, ὀνομαστὸς Ἀρμένιος ποιητής, ἐξέδωκεν ἐν Καλκούττῃ τὸν *Ἀσγασὲρ* (φιλοπάτριδα,) οἱ δὲ διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι, πρὸς σκοποὺς προσηλυτιστικούς, ἐξέδωκαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἡμερησίαν ἐφημερίδα *Ἀβεταμπὲρ* (Ἄγγελον καλῶν). Πρὸς κατοπολέμησιν ταύτης ἱδρύθη ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὁ *Σουργαντὰκ Κωνσταντινοπόλσο* (Κωνσταντινουπολιτικὸς Ἀγγελιοφόρος), ὅστις μεταβαλὼν τὸν τίτλον κατέστη βραδύτερον τὸ ἡμιεπίσημον ὄργανον τοῦ Ἀρμενικοῦ πατριαρχείου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, προτροπῇ τοῦ τότε κυβερνήτου τῆς Ὑπερκαυκασίας πρίγκηπος Βοροντζόφ, ἐξεδόθη ἐν Τιφλίδι ἑτέρα ἀρμενικὴ ἐφημερίς. Ὁ Ῥῶσος οὗτος κυβερνήτης, ποθῶν νὰ διαδώσῃ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ διοικουμένῃ χώρᾳ τὰ γράμματα καὶ τὸν πολιτισμόν, ὑπεστήριξε πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν δημοσιογραφίαν.

Διεγειρομένης βαθμηδὸν παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν φιλολογίαν, ἐπαισθητὴς δὲ καταστάσης τῆς ἀνάγκης τῆς διαφωτίσεως τῶν εὐπαιδεύτων Ἀρμενίων περὶ τῶν ἐν τῇ ἑσπερίᾳ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν γεγονότων, Ἀρμενικός τις σύλλογος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχορήγησε τοῖς ἐν Βιέννῃ Μεχιταρισταῖς σπουδαῖον χρηματικὸν ποσὸν πρὸς ἔκδοσιν μηνιαίου περιοδικοῦ συγγράμματος, τοιοῦτον ἔχοντος σκοπόν. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ὄνομα *Εὐρώπη*, ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους 1858 μετεβλήθη εἰς οἰκογενειακὸν φύλλον. Τέσσαρα δ' ἔτη πρότερον ἐξεδόθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει δύο ἐφημερίδες, αἵτινες ἔσχον δύναμιν, ὅπως δήποτε σπουδαίαν. Ἡ πρώτη, ἡ *Περιστερὰ τοῦ Νῶε*, ἐξεδίδετο ὑπὸ δύο νέων Ἀρμενίων, διερμηνέων παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τοῦ ἐπαγγέλματός των ἐδύναντο νὰ μεταδίδωσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας των προσφάτους καὶ ἀκριβεῖς ἀγγελίας. Ἡ δευτέρα δ' ἦτο ἡ *Μασσὶς* (Ἀραράτ), ἥτις μετὰ ζήλου πολλοῦ ὑποστηρίζει τὰ ἀρμενικὰ συμφέροντα, μεθ' ὅλα δὲ τὰ προσκόμματα ἅτινα ἐν Τουρκίᾳ ἀδιαλείπτως παρεμβάλλονται εἰς τοιαῦτα ἔργα, ἐδυνήθη νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ νὰ συντηρηθῇ μέχρι τοῦδε. Ὁ ἐκδότης τοῦ *Μασσὶς*, γενομένου νῦν ἑβδομαδιαίου φιλολογικοῦ περιοδικοῦ, εἶναι μεταφραστὴς δόκιμος γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν ἔργων.

Πρὸ εἰκοσιπενταετίας καὶ πλέον ἐξεδόθησαν καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι, πλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περιοδικὰ συγγράμματα καὶ ἐφημερίδες πολιτικαί, ἐπιστημονικαὶ ἢ φιλολογικαί. Οὕτως ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις μηνιαῖον εἰκονογραφημένον περιοδικόν, ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ *Μουσάφὲ Μασσιάζ*, ἡ Μοῦσα τοῦ Ἀραράτ, περιέχουσα μόνον μεταφράσεις δραματικῶν ἔργων, ἐν Τιφλίδι ἡ μέχρι τοῦδε ἐκδιδομένη *Ἀρμενικὴ μέλισσα*, ἐν Μόσχᾳ *τὸ βόρειον σέλας*, διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ναζαριάντς, ἐν Κωνσταντινουπόλει προσέτι τὸ σατυρικὸν φύλλον ἡ *Μέλισσα τῆς Κωνσταντινουπόλεως* κλπ.

Κυρίως ἡ ἀκμὴ τοῦ ἐν Τουρκίᾳ ἀρμενικοῦ τύπου ἤρχισε πρὸ εἰκοσιπενταετίας περίπου μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως παραχώρησιν τοῖς Ἀρμενίοις διοικητικῶν τινων ἐλευθεριῶν. Ἕνεκα τούτων ἐπληθύνθησαν καὶ τὰ ἀρμενικὰ σχολεῖα, καὶ ἐν πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς Ἀρμενικῆς κοινωνίας διηγέρθη τάσις τις πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν σπουδήν. Αἱ ἐφημερίδες ἀνεφύοντο ὡς ἀμανῖται μετὰ βροχήν, ἀλλ' αἱ πλεῖσται τούτων ἦσαν ὀνησιγενεῖς. Ἀκόμη καὶ εἰς τυπογράφος ἐξέδωκεν ἐφημερίδα, τὸν *Ἀρμενικὸν Παλαγάλλον*, ὑπ' αὐτοῦ συντασσομένην, τυπουμένην καὶ διανεμομένην εἰς τοὺς εὐαρίθμους συνδρομητάς.

Βραδύτερον ἐξεδόθη ἐν Πετρουπόλει ὑπὸ τοῦ Ῥαφαὴλ Πατκανιὰν ἡ *Ἄρκτος*, ἐν Τιφλίδι ὁ *Γέρανος τοῦ Ἀρμενικοῦ κόσμου*, ἐν Ἐτσμιαδσὶν προτροπῇ καὶ συνδρομῇ τοῦ θανόντος πατριάρχου Γεωργίου τοῦ Δ' ἡ μέχρι τοῦ νῦν ἐκδιδομένη. *Ἀραράτ*, καὶ πολλαὶ ἄλλαι βραχύβιαι ἢ μακρόβιαι ἐφημερίδες ἐν ταῖς ὑπερκαυκασίαις πόλεσι Βακοῦ, Τιφλίδι καὶ Σούσα. Τὸ σπουδαιότατον δὲ πάντων τῶν Ἀρμενικῶν δημοσιευμάτων ἦν τὸ ἐν ἔτει 1876 ὑπὸ τοῦ Ἀβγάρου Ἰωαννισιὰν ἐν Τιφλίδι ἐκδοθὲν *Πόρτς*, ὅπερ περιελάμβανε πραγματείας περὶ θεμάτων ποικιλωτάτων, καὶ σχεδὸν ἀνθημιλλᾶτο πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ περιοδικὰ συγγράμματα. Ὅπως οἱ ἀναγνῶσται ἔχωσιν ἔννοιάν τινα τῆς ἀξίας τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ περιεχόμενα ἑνὸς τεύχους τοῦ ἔτους 1877. α') Ἡ Αὐρηλιανὴ παρθένος τοῦ Σχίλλερ, κατὰ μετάφρασιν τοῦ Μπαχουρδαριάνζ. β') Περὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ. γ') Ἡ νεανικὴ ἡλικία τοῦ Πατριάρχου Ναρσῆ τοῦ Ε'. δ') Ποιήματα ὑπὸ Ῥαφαὴλ Πατκανιάν. ε) Μετάφρασις ἑνὸς ποιήματος τοῦ Οὔγκρου Πεταῖρι. ϛ') Μετάφρασις ἑνὸς διηγήματος τοῦ Ζολᾶ. ζ')Β. Χάνκα, βιογραφία. η) Τὰ δικαιώματα τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἀρμενίων καὶ τὸ Ἀρμενικὸν σύνταγμα. θ') Βιβλιογραφία. ι) Ἐντυπώσεις περιηγήσεως εἰς Ἀρμενίαν ὑπὸ Κατσμπερουνί. ια) Ἐσωτερικὴ ἐπιθεώρησις. ιβ') Πολιτικὴ ἐπιθεώρησις.— Ἐν παραρτήματι. Μετάφρασις ἑνὸς μυθιστορήματος τῆς Σανδ.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ *Πόρτς* διήρκεσεν ἓξ μόνον ἔτη, ἐπειδὴ δ' ἦτο πολυδάπανος ὁ ἐκδότης μετέβαλε τὸ περιοδικὸν τοῦτο ἀπὸ μηνιαίου εἰς ἑβδομαδιαῖον, μετονομάσας αὐτὸ *Ἠχὼ (Ἀρδσαγάνη)*. Ἡ Ἠχὼ ἐκδίδεται μέχρι τῆς σήμερον, καὶ διακρίνεται διὰ τὴν καλὴν ἐκλογὴν τῶν περιεχομένων αὐτοῦ. Ὁ ἐκδότης τῆς *Ἠχοῦς* Ἄβγαρος Ἰωαννισιάνη ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἐκδόται τῶν ἐν Τιφλίδι ἀρμε-

νικῶν ἐφημερίδων, ὁ Ἀρζρούνι τοῦ *Μσάκ*, ὁν Σπανδαριάνζ τοῦ *Νδρ Ντάρ*, κλπ.

Σήμερον ὁ ἀριθμὸς πάντων τῶν εἰς ἀρμενικὴν γλῶσσαν ἐκδιδομένων φύλλων ἀνέρχεται εἰς 22, ὧν τὰ πλεῖστα ἐκδίδονται ἐν Τουρκίᾳ· πάντα δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ 1795 ἐκδοθέντα εἶναι 141. Ἐκ τούτων 51 ἦσαν πολιτικαὶ ἐφημερίδες, 29 ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ μηνιαῖα περιοδικὰ συγγράμματα, 30 πολιτικαὶ καὶ φιλολογικαὶ ἐφημερίδες, 7 σατυρικαί, 4 μουσικαί, 4 παιδαγωγικαί, κλπ. Τὸ παλαιότατον τῶν περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων εἶναι τὸ *Ἀραρὰτ* τῆς Σμύρνης, διανῦον τεσσαρακοστὸν ἕκτον ἔτος ἐκδόσεως.

Οἱ δὲ συνδρομηταὶ τῶν Ἀρμενικῶν φύλλων οὐδέποτε ὑπερβαίνουσι κατὰ μέσον ὅρον ὀλίγας ἑκατοντάδας, οὐδὲν δὲ φύλλον μέχρι τοῦδε ἔσχε πλείονας τῶν 1600 συνδρομητῶν. Ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι καὶ οἱ ἐκδόται αὐτῶν οὐδὲν ἢ ἐλάχιστα κερδαίνουσι, καὶ οὐδεμία, ὡς εἰκός, δίδεται ἀμοιβὴ εἰς τοὺς συνεργάτας. Μόνον ὁ *Γδραγος* ἐπλήρωνε 8-10 ρούβλια, καὶ ὁ *Πὸρτς* 16-40 ρούβλια δι' ἕκαστον τυπογραφικὸν φύλλον.

(Ἐκ τοῦ Magazin für die Litteratur des In-u. Auslandes).

ΠΩΣ ΕΝΥΜΦΕΥΘΗ Ο ΜΕΝΔΕΛΣΩΝ

Εὑρισκόμενος ἐν Πυρμόντ ὁ διάσημος Γερμανὸς φιλόσοφος Μωϋσῆς Μένδελσων ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ τὸν ὁμόθρησκόν του Ἰσραηλίτην Γουγεγχάιμ, ἔμπορον ἐξ Ἀμβούργου.

«Ῥαββὶ Μωϋσῆ, τῷ εἶπέ ποτε οὗτος, πάντες τιμῶμεν ὑμᾶς, ἀλλὰ μὲ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐνθουσιασμὸν σᾶς τιμᾷ καὶ σᾶς θαυμάζει ἡ θυγάτηρ μου. Εὐτυχέστατος θὰ ἤμην ἂν σᾶς ἔκαμνα γαμβρόν. Ἔλθετε κάμμίαν φορὰν, ὅταν περάσετε ἀπὸ τὸ Ἀμβοῦργον, εἰς τὸ σπίτι μας.»

Ὁ Μωϋσῆς Μένδελσων δύσμορφος ὢν ἦτο σφόδρα ἄτολμος. Ἀλλ' ἀποφασίσας ποτὲ νὰ ἀποδημήσῃ ἐκ Βερολίνου, καὶ μεταβὰς εἰς Ἀμβοῦργον, ἐπεσκέφθη τὸν Γουγεγχάιμ ἐν τῷ ἐμπορικῷ του καταστήματι. Ἐκεῖνος δὲ δεξιωθεὶς αὐτὸν τῷ εἶπεν· «Ἀνεβῆτε εἰς τῆς κόρης μου. Θὰ χαρῇ πολὺ ἂν σᾶς ἴδῃ. Τῆς εἶπα πολλὰ διὰ σᾶς.»

Ὁ Μένδελσων ἐπεσκέφθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἐμπόρου.

Τὴν ἐπαύριον ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐμπορικὸν κατάστημα τοῦ πατρός της. Ἐπί τινα ὥραν ἀμφότεροι ἐσίγων ἀμηχανοῦντες, μέχρις οὗ τέλος ὁ σοφὸς ἔφερε τὸν λόγον περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Γουγεγχάιμ, ἐπαινέσας τὴν χάριν καὶ τὴν νοημοσύνην αὐτῆς.

«Ἀλήθεια, σεβαστὲ Ῥαββί, εἶπεν ὁ ἔμπορος, ἂν πρέπει εἰλικρινῶς νὰ σᾶς ὁμιλήσω...

—Βεβαίως, σᾶς παρακαλῶ!

—Εἶσθε φιλόσοφος, εἶσθε ἄνθρωπος μὲ νοῦν, καὶ δὲν θὰ σᾶς κακοφανῇ. Ἡ κόρη μου, βλέπετε, εἶναι παιδὶ ἀκόμη ἀνόητον... Μοῦ εἶπε, πῶς ἅμα σᾶς εἶδε ἐτρόμαξε, διότι...

—Διότι ἔχω αὐτὴν τὴν ἄσχημην καμποῦραν;

Ὁ Γουγεγχάιμ κατένευσε.

«Τὸ ἐσυλλογίσθην αὐτό, εἶπεν ὁ Μένδελσων. Ἐκ τούτου ἐπεθύμουν νὰ ἀποχαιρετίσω τὴν κόρην σας.»

Ἀναβὰς δὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἐμπόρου, εὗρε τὴν θυγατέρα του καθημένην παρὰ τὸ παράθυρον καὶ βάπτουσαν. Συνδιελέχθησαν ἐπὶ πολὺ μετ' οἰκειότητός τινος, ἀλλ' ἡ νεᾶνις ἔνευε χαμαί, μὴ τολμῶσα νὰ ἀτενίσῃ τὸν φιλόσοφον κατὰ πρόσωπον. Μεταξὺ λόγων τὸν ἠρώτησε:

«Πιστεύετε καὶ σεῖς ὅτι οἱ γάμοι ἀποφασίζονται εἰς τὸν οὐρανόν;

—Βεβαιόταται εἰς ἐμὲ μάλιστα συνέβη καὶ κάτι τι πολὺ παράδοξον. Ἐξεύρετε, ὅτι καθὼς λέγει τὸ Ταλμούδ,*) κατὰ τὴν γέννησιν ἑκάστου παιδίου φωνάζουν ἐν τῷ οὐρανῷ· ὁ δεῖνα θὰ πάρῃ τὴν δεῖνα. Κατὰ τὴν ὥραν λοιπὸν τῆς γεννήσεώς μου ἐφώναξαν καὶ τὸ ὄνομα τῆς γυναικός μου, ἀλλὰ κάποιος εἶπε τότε· θὰ ἦναι ἡ καημένη καμποῦρα! Θεέ μου πανάγαθε, εἶπα ἐγώ, ὅταν μία κόρη ἦναι κακοφθειασμένη γίνεται εὔκολα σκληρὰ καὶ στρυφνή· ἡ κόρη πρέπει νὰ ἦναι ὡραία. Θεέ μου πανάγαθε, δὸς εἰς ἐμὲ τὴν καμποῦρα, καὶ κάμε τὴν κόρην εὐμορφην καὶ καλήν.»

Μόλις εἶπε ταῦτα ὁ Μωϋσῆς Μένδελσων καὶ ἡ νεᾶνις ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας του—καὶ ἐγένετο σύζυγός του καὶ ἔζησαν βίον εὐτυχέστατον.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κατὰ τὰ ἐξαγόμενα τῆς τελευταίας ἀπογραφῆς τῆς Γερμανίας, τῆς γενομένης τῇ 1 Δεκεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐν ὅλῃ τῇ αὐτοκρατορίᾳ ὑπάρχουσι 21 πόλεις ἔχουσαι πλείονας τῶν ἑκατοντακισχιλίων κατοίκων, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 μόνον 10 τοιαῦται πόλεις ὑπάρχουσιν. Ἡ μεγίστη τῶν Γερμανικῶν πόλεων εἶναι τὸ Βερολῖνον, κατοικούμενον ὑπὸ 1316382 κατοίκων, ἐν ᾧ τῷ 1875 εἶχε πληθυσμὸν 966858 καὶ 1122340 τῷ 1880. Μετ' αὐτὴν ἔρχεται τὸ Ἀμβοῦργον ἔχον 471411 κατοίκους καὶ εἶτα τὸ Μόναχον ἔχον 260005 καὶ ἡ Δρέσδη ἔχουσα 245515.

Ὡς ἀγγέλλει ἡ Ἀγγλικὴ ἰατρικὴ ἐφημερὶς Νυστήριον (Lancet) εὑρέθη ἐν Κολομβίᾳ θαυμασιώτατον ἴσχαιμον φυτόν. Εἶναι δὲ τοῦτο θάμνος καλούμενος ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ Ἀλίζα, οὗ ὁ ὀπὸς εἶναι ἰσχυρότατον ἔναιμον φάρμακον. Διὰ μαχαίρας ἐπικεχρισμένης διὰ τοῦ ὀποῦ τούτου εἶναι δυνατὸν νὰ τμηθῶσι καὶ μεγάλαι φλέβες ἢ ἀρτηρίαι, χωρὶς νὰ ἐπέλθῃ αἱμορραγία.

*) Ἡ μετὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἱερὰ βίβλος τῶν Ἑβραίων.

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν Κατασταλμάτων ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ 1886.—329